

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

İnsan Hüquqları

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İşgəncələrə qarşı
Komitəsinin, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq
Paktın İnsan Hüquqları üzrə Komitəsinin və İrqi ayrı-
seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitənin Azərbaycan üzrə
Yekun Müşahidələrinin Seçmə Topplusu

Bu nəşr Avropa İttifaqı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının maliyyə dəstəyi hesabına tərcümə edilərək dərc olunmuşdur. Bu nəşrin müəllifi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığıdır. Bu nəşrdə istifadə olunan məzmun və material heç bir halda Avropa İttifaqının mövqeyini əks etdirmir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığı bu vəsaitin redaktə edilməsində dəstəyinə görə Azərbaycan Respublikasının Ombudsman Aparatına dərin təşəkkürünü bildirir.

AVROPA İTTİFAQI

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

İnsan Hüquqları

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İşgəncələrə qarşı Komitəsinin, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın İnsan Hüquqları üzrə Komitəsinin və İrqi ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitənin Azərbaycan üzrə Yekun Müşahidələrinin Seçmə Topplusu

MÜNDƏRİCAT

Giriş	5
İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiyanın İşgəncələrə qarşı Komitəsinin Azərbaycan Respublikasının dördüncü dövrü məruzəsinə dair Yekun Müşahidələri	9
Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın İnsan Hüquqları üzrə Komitəsinin Azərbaycan Respublikasının dördüncü dövrü məruzəsinə dair Yekun Müşahidələri	25
İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Beynəlxalq Konvensiyanın İrqi ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitəsinin Azərbaycan Respublikasının birgə 7-9-cu dövrü məruzələrinə dair Yekun Müşahidələri	49

Giriş

Bu vəsait işgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiyanın İşgəncələrə qarşı Komitəsinin, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın İnsan Hüquqları üzrə Komitəsinin və İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Beynəlxalq Konvensiyanın İrqi ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitəsinin Azərbaycanın təqdim etdiyi dövrü hesabatlar üzrə qəbul etdikləri Yekun Müşahidələrin toplusunu təqdim edir.

Müvafiq insan hüquqlarına dair Müqavilə Qurumları (Komitələri) tərəfindən dərc edilən Yekun Müşahidələr Birləşmiş Millətlər Təşkilatının insan hüquqları müqavilələrinin üzv Dövlətlər tərəfindən icrasını qiymətləndirən ən əsas sənədlərdəndir. Yekun Müşahidələr müvafiq insan hüquqları müqavilələrinin icra edilmə vəziyyətinə dair müşahidələr və tövsiyələr irəli sürməklə insan hüquqları müqavilələrinin daha yaxşı həyata keçirilməsinə xidmət göstərir.

**İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və
ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza
əleyhinə Konvensiyanın İşgəncələrə
qarşı Komitəsinin Azərbaycan
Respublikasının dördüncü dövrü
məruzəsinə dair Yekun Müşahidələri**

**İşgəncə və digər qəddar,
qeyri-insani və ya ləyaqəti
alçaldan rəftar və ya cəza
əleyhinə Konvensiya**

Paylanma: Ümumi
27 yanvar 2016-cı il

Əsli: İngilis dili
Qeyri-rəsmi tərcümə

İşgəncələrə qarşı Komitə

Azərbaycan Respublikasının dördüncü dövrü məruzəsinə dair yekun müşahidələr*

1. İşgəncələrə qarşı Komitə 11-12 noyabr 2015-ci il tarixlərində keçirdiyi 1360 və 1363-cü iclaslarında (bax: CAT/C/SR.1360 və 1363) Azərbaycan Respublikasının dördüncü dövrü məruzəsini nəzərdən keçirdi və 26 noyabr 2015-ci il tarixində keçirilən 1382-ci iclasında hazırkı yekun müşahidələri qəbul etdi.

A. Giriş

2. Komitə iştirakçı Dövlətin məruzələrin verilməsi üzrə sadələşdirilmiş proseduru qəbul etməsini və öz məruzəsini bu prosedura uyğun şəkildə təqdim etməsini yüksək qiymətləndirir. Bu prosedur iştirakçı Dövlət və Komitə arasında əməkdaşlığı gücləndirir və məruzənin nəzərdən keçirilməsi və nümayəndə heyəti ilə dialoqu ön planda tutur.

3. Bundan əlavə, Komitə iştirakçı dövlətin müxtəlif sektorları təmsil edən yüksək səviyyəli nümayəndə heyətinin iştirakını və məruzəyə baxış zamanı qaldırılan sual və problemlərə cavab olaraq dövlətin nümayəndələrinin şifahi və yazılı şəkildə verdiyi əlavə məlumatları yüksək qiymətləndirir.

B. Müsbət aspektlər

4. Komitə, xüsusilə aşağıdakı milli qanunların qüvvəyə minməsini müsbət qarşılayır:

* Komitənin əlli altıncı sessiyasında qəbul olunmuşdur (9 noyabr-9 dekabr 2015-ci il).

(a) “Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında” 22 may 2012-ci il tarixli Qanun;

(b) Cinayət-Prosessual Məcəllənin yuxarıda nəzərdə tutulan qanuna uyğunluğunun təmin edilməsi üçün “Cinayət-Prosessual Məcəlləyə dəyişiklik edilməsi haqqında” 27 dekabr 2013-cü il tarixli Qanun;

(c) “Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında” 22 iyun 2010-cu il tarixli Qanun;

(d) 18 aprel 2013-cü il tarixində qəbul edilmiş “Tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərə tibbi və psixoloji yardım göstərilməsi, habelə onların tibb müəssisələrində saxlanılması Qaydaları”

5. Komitə, həmçinin qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinə və dövlətin vəzifəli şəxsi və ya rəsmi şəxs qismində çıxış edən digər şəxs tərəfindən və ya onların təhriki ilə, yaxud xəbərdar olmaları və ya susmaqla razılaşmaları ilə yol verilən işgəncə hallarına qarşı cinayət sanksiyalarının tətbiq olunması üçün Cinayət Məcəlləsinin 293-cü maddəsinin 29 iyun 2012-ci il tarixli 405-IVQD sayılı qanuna uyğun şəkildə dəyişdirilməsini müsbət qarşılayır. Bundan əlavə, Komitə yuxarıda sözügedən maddənin yenidən nəzərdən keçirilməsi ilə bağlı qeyddə “işgəncə” anlayışının şəxsin özündən və ya digər şəxsdən məlumat və ya etiraf almaq, yaxud onu və ya digər şəxsi qorxutmaq, özünün və ya digər şəxsin törətdiyi və ya törədilməsində şübhəli bilindiği əmələ görə cəzalandırmaq, iradəsi əleyhinə hər hansı əməli törətməyə məcbur etmək məqsədilə və ya ayrı-seçkiliyə əsaslanan hər hansı səbəbdən ona güclü fiziki ağrı və ya psixi iztirablar verilməsini ifadə etməsini yüksək qiymətləndirir.

6. Komitə iştirakçı dövlətin Komitənin tövsiyələrinə cavab olaraq 2012-2015-ci illəri əhatə edən dövr üzrə insan hüquqlarının müdafiəsi üçün ikinci milli fəaliyyət planını qəbul etməklə müvafiq siyasət, proqram və inzibati tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi istiqamətində gördüyü işləri təqdir edir.

C. Narahatlığa səbəb olan əsas məsələlər və tövsiyələr

Əvvəlki məruzə dövründən həllini gözləyən məsələlər

7. Komitənin Azərbaycan Respublikasının dövrü məruzəsinə (CAT/C/AZE/CO/3) dair yekun müşahidələrinin 9, 11, 12 və 26-cı bəndlərində nəzərdə tutulan tövsiyələrin icrası ilə bağlı İştirakçı dövlətin 18 noyabr 2010-cu il tarixində verdiyi məlumatları nəzərə çatdırmaqla Komitə həmin tövsiyələrlə əlaqədar müvafiq cavabların verilməməsinə görə təəssüfünü bildirir.

İşgəncə və pis rəftar

8. Komitə cinayət işi ilə bağlı təhqiqat zamanı hər hansı bir şəxsdən etiraf və ya məlumat almaq üçün hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşları və ya istintaq aparən şəxslər tərəfindən və ya onların təhriki və ya razılığı ilə işgəncə və pis rəftara yol verildiyi ilə bağlı çoxsaylı iddiaların irəli sürülməsi ilə əlaqədar narahatlığını ifadə edir. Bundan əlavə, Komitə iştirakçı Dövlətin dialoq zamanı işgəncə və ya pis rəftarla bağlı qaldırılan və bir neçəsi daha əvvəl BMT və insan hüquqları üzrə digər regional mexanizmlərin də narahatlığına səbəb olan iddiaları əsassız hesab etməsi ilə əlaqədar narahatlığını bildirir. Komitəni xüsusilə narahat edən məqam ondan ibarətdir ki, Penitensiar Xidmət əməkdaşlarının işgəncə və ya pis rəftara yol verməsi ilə əlaqədar 2009-2013-cü illərdə Penitensiar Xidmətə 334 şikayətin, 2010-2013-cü illərdə Daxili İşlər Nazirliyinə bu qəbildən olan 984, Baş Prokurorluğa isə 678 şikayətin daxil olmasına baxmayaraq iştirakçı Dövlət öz məruzəsində 2010-2015-ci illərdə heç bir şəxsin təqibə məruz qalmadığını qeyd edir. Komitə hesab edir ki, yuxarıda qeyd olunanlar işgəncə ilə bağlı irəli sürülən iddiaların dərhal, səmərəli və qərəzsiz şəkildə araşdırılmadığını göstərir (4, 12-13 və 15-16-cı bəndlər).

9. İştirakçı dövlət ən qısa zamanda aşağıdakıları həyata keçirməlidir:

(a) **Davamlı şəkildə müşahidə olunan işgəncə problemi və cəzasızlıq hallarına qarşı məsuliyyətli yanaşmaq**

(b) **İşgəncə və pis rəftarla bağlı irəli sürülən iddiaların araşdırılması üçün atılan addımlarla bağlı əlavə məlumatlar vermək;**

(c) **Komitəyə hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşları və dövlətin vəzifəli şəxslərinin işgəncə və pis rəftara yol verdiyinin iddia olunduğu şikayətlərin, eləcə də iştirakçı dövlətin araşdırdığı şikayətlərin sayı, həmçinin bu şikayətlərlə bağlı başlanılan məhkəmə prosesləri, həbs qərarları və hökmlər barədə mütəmadi şəkildə məlumat verməyə davam etmək;**

(d) **Komitəyə işgəncə və ya pis rəftar ilə əlaqədar irəli sürülən şikayətləri adekvat şəkildə araşdırmadığı və ya bu şikayətlərin araşdırılması ilə bağlı əməkdaşlıqdan imtina etdiyi üçün barəsində nizam-intizam tədbirləri görülən məmurlarla bağlı işlərə dair məlumat verməyə davam etmək;**

(e) **Həm qanunla, həm də təcrübədə hər bir şəxsin dərhal araşdırma aparən və cavab verən müstəqil və səmərəli şikayət mexanizmlərinə çıxışını, zorakılıqda ittiham edilən şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması və təqsirli bilindiği təqdirdə törətdikləri cinayətin ağırlıq dərəcəsinə uyğun şəkildə cəzalandırılmasını və qurbanlara dəymiş ziyanın ödənilməsini təmin etmək.**

Hüquq müdafiəçilərinin qanunsuz həbsi və pis rəftara məruz qalması

10. Komitə hüquq müdafiəçilərinin qanunsuz həbsi, pis rəftara məruz qalması və bəzi hallarda öz peşə fəaliyyətlərinə görə onlara adekvat tibbi yardımın göstərilməsindən imtina ilə bağlı davamlı şəkildə irəli sürülən çoxsaylı iddialar barədə dərin narahatlığını bildirmişdir. Bu hüquq müdafiəçiləri arasında Leyla və Arif Yunus, İlqar Məmmədov, İntiqam Əliyev, Məhəmməd Əzizov, Rəşadət Axundov və Rəşad Həsənov da yer alır. Komitə Arif Yunusun həbsinin ev dustaqlığı ilə əvəz edilməsi faktını nəzərə alır. Komitə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, digər beynəlxalq təşkilatlar və insan hüquqları mexanizmlərinin (nümunə üçün bax: Xüsusi Məruzəçilərin hüquq müdafiəçilərinin vəziyyəti, sərbəst toplaşmaq azadlığı və birləşmək hüququ, fikir və söz azadlığının təşviqi və qorunması, hakim və vəkillərin müstəqilliyi, hər kəsin fiziki və psixi sağlamlıqla bağlı yüksək səviyyəli imkanlardan faydalanmaq hüququna dair birgə bəyanatı; Qanunsuz Həbslər üzrə İşçi Qrupunun Sədr-məruzəçisinin hesabatı; və 15172/13 sayılı “İlqar Məmmədov Azərbaycana qarşı” işi üzrə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin 22 may 2014-cü il tarixli hökmü) tam əksini iddia etməsinə baxmayaraq iştirakçı Dövlətin yuxarıda sadalanan bütün ittihamların əsassız olması ilə bağlı qəti mövqe ifadə etməsinə təəssüflənir. Həmçinin, bu iddialar və günahkarların məsuliyyətə cəlb olunması ilə bağlı tam, müstəqil və effektiv araşdırmaların aparılmaması da narahatlıq doğurur. Eyni zamanda, Komitə “Qeyri-hökumət təşkilatları haqqında” Qanuna 2009 və 2013-cü illərdə edilən dəyişiklikdən və “Qrantlar haqqında” Qanun və İnzibati Xətalər Məcəlləsinə edilən düzəlişlərdən sonra qeydiyyatla alınmış qrant müqaviləsi olmadan həyata keçirilən layihələr və ianələrin qəbuluna görə qeyri-hökumət təşkilatlarının təsviyə olunması, maliyyə sanksiyaları ilə üzləşməsi, aktivlərinin dondurulması və bu təşkilatların üzvlərinə ağır həbs cəzalarının verilməsi ilə bağlı narahatlığını bildirmişdir (4, 12-13 və 16-cı maddələr).

11. İştirakçı dövlət:

(a) Yuxarıda adı çəkilən şəxslər də daxil olmaqla hüquq müdafiəçilərinin qanunsuz həbsi, işgəncə və ya pis rəftara məruz qalması və onlara adekvat tibbi yardımın göstərilməsindən imtina ilə bağlı irəli sürülən bütün iddiaları dərhal, hərtərəfli və qərəzsiz şəkildə araşdırmalı, günahı sübuta yetirilən şəxsləri cinayət məsuliyyətinə cəlb edərək müvafiq şəkildə cəzalandırmalı və qurbanlara dəymiş ziyanın ödənilməsinə təmin etməlidir;

(b) İnsan hüquqları ilə bağlı fəaliyyət göstərdiklərinə görə azadlıqdan məhrum edilmiş hüquq müdafiəçilərini azadlığa buraxmalıdır;

(c) Hüquq müdafiə təşkilatları və bu təşkilatların fəaliyyətinə göstərilən maliyyə dəstəyinin qeydiyyatata alınmasını təmin etmək məqsədilə öz qanunvericiliyinə düzəliş etməli və onu beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmalı, həmçinin bütün hüquq müdafiəçilərinin öz fəaliyyətini müstəqil şəkildə həyata keçirə bilməsi üçün mövcud normalarda dəyişiklik etməlidir.

Əsas hüquqi müdafiə vasitələri

12. Komitə qəbul olunan müxtəlif qanuni normaları nəzərdən keçirərək iştirakçı Dövlətin azadlıqdan məhrum edilən bütün şəxslərin ilk gündən etibarən əsas hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadəsini praktikada təmin etməməsi ilə bağlı ciddi narahatlığını ifadə edir. Komitə məhbusların əksər hallarda azadlıqdan məhrum olunduqdan dərhal sonra istədikləri vəkilə müraciət edə bilməməsi və onların öz ailə üzvləri ilə əlaqəsinə imkanın yaradılmaması və polis məmurlarının onlardan məcburi şəkildə etiraf alması barədə bildirilən məlumatlarla bağlı narahatlığını dilə gətirir. Komitə 68 müvəqqəti saxlama təcridxanasının 63-də videomüşahidə sistemlərinin quraşdırılmasını, barəsində həbs qəti imkan tədbiri seçilmiş bütün şəxslərin tibbi müayinədən keçirilməsini və onlar üçün dərhal xəstəlik vərəqəsi açılaraq müayinənin nəticələrinin orada qeyd olunmasını müsbət qiymətləndirsə də tibbi müayinələrin polis əməkdaşlarının iştirakı ilə aparılması və zədələrin işgəncə və ya pis rəftar barədə araşdırmaların aparılmasına səbəb olmayacaq şəkildə qeyd olunması barədə narahatlığını bildirir (2, 11-13 və 15-16-cı maddələr).

13. **İştirakçı Dövlət azadlıqdan məhrum olunmuş hər bir şəxsin ilk gündən etibarən işgəncəyə qarşı hüquqi müdafiə ilə təmin olunması üçün müvafiq tədbirlər həyata keçirməlidir. Məsələn, iştirakçı Dövlət bu şəxslərin istədikləri vəkilə dərhal və maneəsiz şəkildə müraciət etməsinə, bir nəfər ailə üzvü ilə əlaqə saxlamasına və tam məxfi şəraitdə müstəqil tibbi müayinədən keçirilməsinə imkan yaratmalıdır. Tibbi müayinə zamanı işgəncə və ya pis rəftarın izləri aşkarlandıqda dərhal müstəqil araşdırmalar həyata keçirilməlidir. İştirakçı Dövlət, həmçinin əsas hüquqi müdafiə vasitələrini təmin etməkdən imtina edən dövlət məmurları ilə bağlı nizam-intizam tədbirinin görülməsini və onların məsuliyyətə cəlb edilməsini təmin etməli və Komitəyə bu cür davranışa görə dövlətin vəzifəli şəxslərinin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunduğu halların sayı barədə məlumat verməlidir.**

Məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyi

14. Komitə iştirakçı Dövlətin məhkəmə sisteminin fəaliyyəti və hakimlərin seçilməsi proseduru barədə ətraflı məlumat verməsini müsbət qiymətləndirsə də, icra hakimiyyəti qarşısında məhkəmə hakimiyyətinin

müstəqil olmaması və bu vəziyyətin məhkəmələrin siyasi təzyiqa məruz qalması ilə nəticələnməsi barədə narahatlığını ifadə edir (14-cü maddə).

15. Komitə iştirakçı Dövlətə məhkəmə hakimiyyətinin tam müstəqil və qərəzsiz fəaliyyətini təmin etməyi, qanunvericilikdə nəzərdə tutulan məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin olunması ilə bağlı müddəaları təcürbədə tətbiq etməyi və hakimlərin vəzifəyə qəbulu, vəzifəsinin artırılması və işdən azad olunması prosesini Məhkəmə orqanlarının müstəqilliyinə dair əsas prinsiplər də daxil olmaqla müvafiq beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə nəzərdən keçirməyi bir daha tövsiyə edir.

Vəkillərin müstəqilliyi

16. Komitə Azərbaycanda “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Qanuna uyğun şəkildə fəaliyyət göstərən Vəkillər Kollegiyasının icra hakimiyyətindən asılılığı və ona üzvlüyün məhdud olması, eyni zamanda bütün bunların hüquq peşəsinin müstəqilliyinə mənfi təsir göstərməsi barədə narahatlığını bildirir. Komitə, həmçinin bir çox hallarda hüquq müdafiə hərəkatının fəalllarının və işgəncə qurbanlarının hüquqlarını müdafiə edən vəkillərin, o cümlədən Cavad Cavadov və Xalid Bağirovun Kollegiyaya üzvlükdən kənarlaşdırılması, onların fəaliyyət lisenziyalarının əllərindən alınması və öz müvəkkillərini təmsil etmələrinə maneə yaradılaraq ittiham olan tərəfin şahidi adlandırılması ilə bağlı irəli bildirilən məlumatlar barədə narahatlığını ifadə edir (2-ci maddə).

17. İştirakçı Dövlət qanunda və praktikada vəkillərin müstəqilliyini təmin etmək və hüquq müdafiəçiləri və işgəncə qurbanlarının müdafiəsi zamanı onları peşə fəaliyyətlərinin icrasına görə təqibə məruz qalmaqdan qorumaq üçün müvafiq addımlar atmalıdır.

İşgəncə yolu ilə əldə olunan sübutlar

18. Komitə azadlıqdan məhrum olunan şəxslərdən etiraf almaq üçün onların işgəncə və ya pis rəftara məruz qalması və əldə olunan etirafların daha sonra məhkəmədə sübut kimi təqdim olunması ilə bağlı irəli sürülən çoxsaylı iddialar barədə narahatlığını ifadə edir. Cinayət-Prosessual Məcəllənin 125.2.2-ci bəndinə əsasən zorakılıq, hədə-qorxu, aldatma, işgəncə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan hərəkatlərin tətbiq edilməsi ilə əldə edilmiş məlumatların cinayət işi üzrə sübut kimi qəbul edilməsinə yol verilmədiyini və 10 mart 2000-ci il tarixində Ali Məhkəmənin plenumu tərəfindən qəbul olunan və işgəncə, pis rəftar, yaxud fiziki və ya psixoloji zorakılıq yolu ilə əldə olunmuş sübutların məhkəmələr tərəfindən qəbul edilməməsini nəzərdə tutan qərarı nəzərə alaraq Komitə iştirakçı Dövlətin hakimlərin işgəncə yolu ilə əldə olunmuş məlumatları qəbul etmədiyi halların sayı barədə və ya cavabdeh tərəfin cinayəti

işgəncə yolu ilə öz üzərinə götürdüyü ilə əlaqədar iddia irəli sürməsi ilə bağlı araşdırma apardığı halların sayı barədə məlumat verməməsi ilə bağlı narahatlığını ifadə edir (15-ci maddə).

19. İştirakçı Dövlət müvafiq kanallar vasitəsilə dəqiq məlumat verməli və işgəncə yolu ilə əldə olunan sübutların işgəncəyə yol verməkdə ittiham olunan şəxs əleyhinə aparılan cinayət işi istisna olmaqla heç bir məhkəmə prosesində istifadə olunmamasını praktikada təmin etməlidir. İştirakçı Dövlət yalnız müttəhimin etiraflarına əsaslanmaqla çıxarılan hökmlərin bir çoxunun işgəncə və ya pis rəftar yolu ilə əldə olunmuş sübutlara əsaslanma biləcəyini nəzərdə tutaraq həmin məhkəmə işlərini gözdən keçirməli və uyğun hesab etdikdə dərhal və qərəzsiz şəkildə araşdırma aparmalı və müvafiq islahedici tədbirlər həyata keçirməlidir. İştirakçı Dövlət işgəncə və pis rəftar yolu ilə əldə olunan sübutlar əsasında barəsində hökm çıxarılmış şəxslərlə bağlı yeni məhkəmə iclasının keçirilməsi və onlara dəymiş ziyanın ödənilməsini təmin etməlidir. İştirakçı Dövlət Komitəyə işgəncə yolu ilə əldə olunması səbəbindən sübutların qəbul edilmədiyi hallar barədə məlumat verməli və sübutların bu şəkildə əldə olunmasına görə hər hansı vəzifəli şəxsin məsuliyyətə cəlb olunub-olunmadığını qeyd etməlidir.

Yetkinlik yaşına çatmayanlar

20. Komitə iştirakçı Dövlətin yetkinlik yaşına çatmayanların ədalət mühakiməsi sistemində islahat aparılması ilə bağlı gördüyü işləri diqqətə alsada, həddi-buluğa çatmayan şəxslərdən cinayət törətdiklərini təsdiqləyən məlumat almaq üçün onların işgəncə və ya pis rəftara məruz qalması ilə bağlı irəli sürülən iddiaların olması Komitəni narahat edir. Həmçinin yetkinlik yaşına çatmayanların ədalət mühakiməsi haqqında qanunun qəbul edilməməsi də Komitədə narahatlıq doğurur (2, 11 və 16-cı maddələr).

21. İştirakçı Dövlət yetkinlik yaşına çatmayanların azadlıqdan məhrum olunub-olunmamasından asılı olmayaraq məhkəmə prosesinin bütün mərhələlərində, eləcə də polis əməkdaşı tərəfindən sorğu aparılan zaman onların vəkil və/və ya etibarlı yetkin şəxslə birlikdə iştirakını təmin etməlidir. İştirakçı Dövlət saxlama təcridxanalarında yetkinlik yaşına çatmayanlara qarşı yol verilən bütün zorakılıq hallarının qarşısını almalı və günahkarları cəzalandırmalıdır. İştirakçı Dövlət yetkinlik yaşına çatmayanların yaşlarına uyğun şəkildə işgəncə əleyhinə hüquqi müdafiə ilə təmin olunması da daxil olmaqla yetkinlik yaşına çatmayanların ədalət mühakiməsinə dair qanunvericilik qəbul etməlidir.

Milli preventiv mexanizm

22. Komitə 24 iyun 2011-ci il tarixli Konstitusiyaya Qanunu ilə milli

preventiv mexanizmin yaradılmasını müsbət qiymətləndirməyinə və iştirakçı Dövlətin mexanizmin işçi heyətinə əvvəlcədən heç bir məlumat vermədən saxlama təcridxanalarına baş çəkmək hüququnu verməsini diqqətə almağına baxmayaraq, saxlama təcridxanalarında işgəncə və hüquq pozuntularının qarşısının alınması ilə bağlı məsələlərdə bu orqanın səmərəli fəaliyyət göstərməməsi ilə əlaqədar irəli sürülən iddialarla bağlı narahatlığımı ifadə edir (2 və 11-13-cü maddələr).

23. Komitə iştirakçı Dövləti əvvəlcədən məlumat vermədən saxlama təcridxanalarında müstəqil, səmərəli və müntəzəm şəkildə monitoring aparan, əldə etdiyi nəticələri ictimaiyyətə bildirən və dövlət orqanları qarşısında saxlama təcridxanalarının vəziyyəti və işgəncə və ya pis rəftar halları ilə bağlı məsələ qaldıran milli sistem yaratmağa çağırır. İştirakçı Dövlət öz ərazisində müstəqil milli və beynəlxalq insan hüquqları təşkilatları və humanitar təşkilatların tam şəkildə fəaliyyət göstərməsini və onlara müraciət imkanının yaradılmasını təmin etmək üçün öz qanunvericiliyi, normativ-hüquqi aktları və siyasətlərində dəyişikliklər etməlidir. İştirakçı Dövlət bu təşkilatların nümayəndələrinin bütün saxlama təcridxanalarında müvafiq beynəlxalq fəaliyyət prosedurlarına uyğun şəkildə müstəqil və heç bir bildiriş vermədən monitoring həyata keçirə bilməsini təmin etməlidir.

Cəzaçəkmə müəssisələrinin vəziyyəti

24. Komitə iştirakçı Dövlətin cəzaçəkmə müəssisələrində məhbusların sayının azaldılması və bu müəssisələrdə, xüsusilə də, yeni tikilmiş müəssisələrdə şəraitin yaxşılaşdırılması ilə bağlı verdiyi məlumatları nəzərdən keçirərək cəzaçəkmə müəssisələrində zorakılıq hallarının baş verməsi, məhbusların həbsdə olarkən vəfat etməsi və bunun bəzi hallarda işgəncə və ya pis rəftarla bağlı olması ilə əlaqədar irəli sürülən çoxsaylı iddialar barəsində narahatlığımı ifadə edir. Narahatlıq doğuran məqamlardan biri də 6 və 14 sayılı cəzaçəkmə müəssisələrində şəraitin qənaətbəxş olmamasıdır (2, 11 və 16-cı maddələr).

25. İştirakçı Dövlət cəzaçəkmə müəssisəsində qeydə alınan bütün ölüm hallarının dərhal araşdırılmasını və işgəncə, pis rəftar və ya digər qeyri-qanuni hərəkətə yol verərək ölümə səbəb olan şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsini təmin etməlidir. Komitə iştirakçı Dövlətə bir daha tövsiyə edir ki, cəzaçəkmə müəssisələrində, xüsusilə də 6 və 14 sayılı müəssisələrdə şəraiti yaxşılaşdırsın.

Psixiatriya xəstəxanalarına məcburi yerləşdirilmə və oradakı şərait

26. Komitə insanların psixiatriya xəstəxanalarına məcburi şəkildə yerləşdirilməsi və ya icazələri olmadan tibbi müdaxiləyə məruz qalması ilə bağlı davamlı şəkildə irəli sürülən iddialar barədə öz narahatlığımı bildirir.

Komitə iştirakçı Dövlətin müəyyən psixiatriya xəstəxanalarında şəraitin yaxşılaşdırılması ilə bağlı verdiyi məlumatları yüksək qiymətləndirsə də, bu xəstəxanalarda xəstələrin sözlə təhqir edilməsi və bəzən də fiziki şiddətə məruz qalması, bir neçə psixi sağlamlıq mərkəzində xəstələrin sayının nəzərdə tutulandan çox olması, oradakı şəraitin standartlara (Gəncə və Maştağada yerləşən xəstəxanalarda) uyğun olmaması, xəstələrin lazımı şəkildə qidalandırılmaması, müvafiq terapevt yanaşması və reabilitasiya xarakterli psixoloji fəaliyyətlərin həyata keçirilməməsi, xəstələrin hərəkətini məhdudlaşdıran vasitələrdən istifadəyə dair təlimatların və müvafiq qeydiyyat sisteminin olmaması və xəstələr məcburi şəkildə psixiatriya xəstəxanalarına yerləşdirilərkən bu proses üzərində məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməməsi ilə əlaqədar irəli sürülən faktlar Komitəni ciddi şəkildə narahat edir (11 və 16-cı maddələr).

27. İştirakçı Dövlət xəstələrin sözlə təhqir olunması və fiziki şiddətə məruz qalmasının qarşısını almaq və buna yol verən şəxsləri cəzalandırmaq, bütün psixiatriya xəstəxanalarında xəstələr üçün lazımı şəraitin yaradılmasını, bütün xəstələrin müvafiq qaydada qidalandırılmasını, hər bir xəstə üçün ayrıca müalicə planının tərtib olunmasını və xəstələrə reabilitasiya xarakterli psixoloji xidmətlərin göstərilməsini, xəstələrin hərəkətini məhdudlaşdıran vasitələrdən istifadəyə dair müfəssəl təlimatların hazırlanması və bu vasitələrin istifadəsi ilə bağlı müvafiq şəkildə qeydiyyatın aparılmasını, “Psixi sağlamlıq haqqında” Qanunun tələblərinin yerinə yetirilməsini, psixiatriya xəstəxanalarında məcburi şəkildə yerləşdirilməsi nəzərdə tutulan şəxslərin hüquqi yardım alması və xəstəxanada yerləşdirilməzdən əvvəl səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən onun fikrinin dinlənməsi və məhkəmə qərarının surətinin ona təqdim olunmasını təmin etmək üçün müvafiq tədbirlər görməlidir.

Silahlı qüvvələrdə zorakılıq halları

28. Orduda xidmət edən əsgərlərin ümumilikdə Dedovşına (zorbalıq və ya alçaldıcı hərəkətlər) adlandırılan və ciddi fiziki xəsarətlərlə nəticələnən zorakılıq halları və pis rəftara məruz qalması və özünəqəsd də daxil olmaqla əsgərlərin şübhəli ölümləri ilə bağlı irəli sürülən faktlar Komitəni narahat edir (2 və 16-cı maddələr).

29. İştirakçı Dövlət silahlı qüvvələrdə əsgərlərin xidməti fəaliyyəti ilə əlaqədar olmayan ölüm hallarının, o cümlədən özünəqəsd faktlarının dərhal və səmərəli şəkildə araşdırılmasını və bu halların baş verməsinə səbəb olan şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilərək cəzalandırılmasını təmin etməli, həmçinin gələcəkdə bu cür insidentlərin yaşanmaması üçün müvafiq tədbirlər görməlidir.

Qadınlara qarşı zorakılıq

30. Komitə qadınlara qarşı zorakılığın aradan qaldırılması üçün müxtəlif tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə bağlı məlumatı müsbət qiymətləndirsə də, qadınların zorakılığa məruz qalması ilə əlaqədar irəli sürülən iddialara görə narahatlığını ifadə edir və məişət zorakılığı ilə bağlı daxil olan şikayətlərin ümumi sayı və qadınlara qarşı zorakılıq üzrə aparılan araşdırmalar, çıxarılan hökmlər və verilən cəzaların sayı barədə statistik məlumatların təqdim olunmamasına görə təəssüf hissi keçirir. Bundan əlavə, qadınların zorakılıqla bağlı irəli sürdüyü şikayətlərə hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşlarının etinasız yanaşması və zorakılığa məruz qalan qadınlar üçün müvafiq məişət şəraitinin yaradılmaması ilə bağlı irəli sürülən iddialar da Komitəni narahat edir. Məişət zorakılığına məruz qalan şəxslər üçün kifayət qədər sığınacaqların olmaması və Bakıdakı sığınacaqlardan birinin fəaliyyətinin təzəlikcə dayandırılması da Komitəni narahat edən məqamlar sırasındadır (2, 12-14 və 16-cı maddələr).

31. **İştirakçı Dövlət zorakılığa məruz qalan qadınları irəli çıxmağa sövq edən mexanizmlərin mövcud olmasını, zorakılıqla bağlı irəli sürülən bütün iddiaların dərhal, hərtərəfli və səmərəli şəkildə araşdırılmasını, günahkarların məsuliyyətə cəlb olunmasını və kompensasiya və reabilitasiya da daxil olmaqla zorakılıq qurbanı olan qadınlara dəymiş ziyanın ödənilməsinə təmin etməlidir.** İştirakçı Dövlət məişət zorakılığı ilə bağlı qeydə alınan halların, dərhal, qərəzsiz və müstəqil şəkildə araşdırılan şikayətlərin və məhkəmə prosesinin başlanılmasına səbəb olan araşdırmaların sayı və məhkəmə prosesin nəticələri, o cümlədən verilən cəzalar və qurbanlara ödənilən kompensasiya barədə məlumat tərtib etməlidir. Bununla yanaşı, iştirakçı Dövlət zorakılıq qurbanlarının müdafiəsi, tibbi, sosial və hüquqi xidmətlərdən faydalanması, müvəqqəti sığınacaqla təmin olunması və kompensasiya və reabilitasiya hüququndan istifadə etməsinə təmin etməlidir.

İnsan alveri

32. Komitə iştirakçı Dövlətin insan alverinə qarşı mübarizədə həyata keçirdiyi tədbirləri qənaətbəxş hesab etsə də, Azərbaycanda bu tədbirlərin tam şəkildə icra olunmaması Komitəni narahat edir (2, 10, 12 və 16-cı maddələr).

33. **İştirakçı Dövlət insan alverinə qarşı mübarizə haqqında qanunvericiliyin tam şəkildə tətbiq olunmasını təmin etməli, insan alverinin qarşısını almaq, araşdırma aparmaq, günahkarları və onlarla iş birliyi edən vəzifəli şəxsləri məsuliyyətə cəlb etmək və barələrində hökm çıxarmaq üçün görülən tədbirləri davam etdirməlidir.**

Məcburi deportasiyaya yolverilməzlik

34. Komitə sığınacaq üçün müraciət prosedurundan kənar qalan və hüquqi müdafiədən faydalana bilməyən şəxslərlə bağlı narahatlığını ifadə edir. Bu narahatlıq ikitərəfli ekstradisiya müqavilələrinə əsaslanmaqla həyata keçirilən ekstradisiyalarla bağlıdır. Çeçenlərin işgəncə riski ilə üzləşəcəkləri Rusiya Federasiyasına ekstradisiyası buna misal ola bilər. Komitə iştirakçı Dövlətin heç vaxt Mərkəzi Kəşfiyyat Agentliyinin gizli ekstradisiya proqramında iştirak etmədiyinə dair bəyanatını nəzərə alsada, iştirakçı Dövlətin öz hava limanları və hava məkanından ekstradisiya məqsədilə istifadəyə icazəsi verməsi ilə bağlı irəli sürülən iddialar onu narahat edir. Komitə aşağıdakılara dair məlumatların verilməməsinə görə təəssüflənir: (a) ekstradisiya olunacaq şəxslərin işgəncə və ya qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinə məruz qalacağını güman etməyə kifayət qədər əsaslar olduğuna görə “Cinayət törətmiş şəxslərin ekstradisiyası haqqında” Qanunun 3.2.2-ci maddəsinə uyğun olaraq onların ekstradisiyasından imtina edilməsini tələb etdiyi hallar; (b) bu halların nəticələri (3-cü maddə).

35. İştirakçı Dövlət öz ölkələrində işgəncə riski ilə üzləşəcək şəxslərin həmin ölkələrə qaytarılmaması, ekstradisiya, yaxud deportasiya olunmamasını təmin etmək üçün bütün zəruri tədbirləri həyata keçirməlidir. İştirakçı Dövlət sığınacaq üçün müraciətləri qəbul olunmayan şəxslərin onların ekstradisiyası ilə bağlı qərarın icrasını dayandırmaq qüvvəsinə malik apelyasiya şikayəti verə bilməsini təmin etməlidir. İştirakçı Dövlət sığınacaq və ya qaçqın statusu üçün müraciət edən şəxslərin sayını və bu müraciətlərin nəticələrini, eləcə də həyata keçirilən sürgün, deportasiya, yaxud ekstradisiyaların sayını və şəxslərin geri göndərildikləri ölkələrin adlarını əks etdirən və mənşə ölkəsi üzrə təsnif olunan məlumatlar tərtib edərək onları Komitəyə təqdim etməlidir.

Təlimlər

36. Komitə iştirakçı Dövlətin müvəqqəti saxlama təcridxanalarında işləyən penitensiar xidmət əməkdaşları və polis işçilərinə insan hüquqlarına və pis rəftarın qadağan olunmasına dair təlimlərin keçirilməsi və Ədliyyə Nazirliyinin Tibb Baş İdarəsinin islah müəssisələrinin tibbi personalı üçün işgəncə və ya qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növləri mövzusunda seminarların təşkili barədə verdiyi məlumatları müsbət qiymətləndirir. Bununla belə, Komitə bu təlim proqramlarının monitorinqi və qiymətləndirilməsi, eləcə də həyata keçirilən təlimlərdən hüquq mühafizə orqanları əməkdaşları, penitensiar xidmət əməkdaşları və sərhəd keşikçiləri də daxil olmaqla bütün müvafiq əməkdaşların əldə etdiyi nəticələr barədə məlumatların qeyd olunmamasına görə təəssüflənir (10-cu maddə).

37. Eyni zamanda, iştirakçı Dövlət hüquq mühafizə orqanları əməkdaşları, penitensiar xidmət əməkdaşları və sərhəd keşikçiləri də daxil olmaqla bütün müvafiq əməkdaşların Konvensiyanın müddəaları, kompromisə gedilməyən hüquq pozuntuları və araşdırma aparılaraq günahkarların məsuliyyətə cəlb olunduğu hallardan xəbərdar olmasını təmin etmək üçün maarifləndirici proqramlar ərsəyə gətirməlidir. Bütün müvafiq tibbi personala işgəncə və pis rəftarın izlərinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı xüsusi təlimlər keçirilməlidir. Komitə ittiham olunanların saxlanması və həbsi prosesinə cəlb edilən bütün işçilərə, həmçinin işgəncənin araşdırılması və sənədləşdirilməsi ilə məşğul olan əməkdaşlara keçirilən təlimlərdə “İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinin effektiv araşdırılması və sənədləşdirilməsinə dair” Təlimatın (İstanbul Protokolu) təqdim olunmasını tövsiyə edir. Bundan əlavə, iştirakçı Dövlət bu təlimlərin və işgəncə, zorakılıq və pis rəftar hallarının azaldılmasına dair maarifləndirici proqramların səmərəliliyi və təsirinin qiymətləndirilməsi üzrə metodologiyanı müəyyənləşdirərək tətbiq etməlidir.

İşgəncə qurbanlarına dəymiş ziyanın ödənilməsi

38. Komitə qanunla qurbanların maddi və mənəvi reabilitasiyasının nəzərdə tutulmasına baxmayaraq hesabat dövründə iştirakçı Dövlətin heç bir işgəncə qurbanına dəymiş ziyanı ödəməməsi və reabilitasiya xidməti göstərməməsi ilə bağlı narahatlığını ifadə edir (14-cü maddə).

39. İştirakçı Dövlət işgəncə qurbanlarına dəymiş ziyanın ödənilməsi və reabilitasiya xidmətinin göstərilməsini və qurbanların mümkün qədər tam reabilitasiya da daxil olmaqla ədalətli və adekvat kompensasiya almaq hüququna malik olmasını təmin etməlidir. Komitə Konvensiyanın yerinə yetirilməsinə dair 3 saylı ümumi şərh (2012-ci il) iştirakçı Dövlətin diqqətinə çatdırır. Bu şərhə Komitə iştirakçı Dövlətlərin işgəncə qurbanlarına dəymiş ziyanın tam həcmdə ödənilməsi ilə bağlı öhdəliklərinin məzmun və əhatə dairəsini izah edir və buna uyğun olaraq yerli qanunvericiliyə dəyişikliklər etməyi tövsiyə edir.

Növbəti fəaliyyətlər

40. Komitə iştirakçı Dövlətdən 9 dekabr 2016-cı il tarixinə qədər geniş yayılmış işgəncə və pis rəftar hallarının, eləcə də hüquq müdafiəçilərinin qanunsuz həbsi və işgəncələrə məruz qalmasının aradan qaldırılması və əsas hüquqi müdafiə vasitələrinin təmin olunması ilə bağlı Komitənin verdiyi tövsiyələrin yerinə yetirilməsinə dair məlumat verməyi tələb edir (bax: yuxarıdakı 9, 11 və 13-cü bəndlər). Bu çərçivədə iştirakçı Dövlətə Komitəni növbəti hesabat dövründə yekun qeydlərdə əks

olunan tövsiyələrin bəzisi və ya hamısının icrası üçün həyata keçirəcəyi planlar barədə məlumatlandırmaq tövsiyə olunur.

Digər məsələlər

41. Komitə iştirakçı Dövlətə hələ qoşulmadığı BMT-nin insan hüquqları üzrə əsas sazişlərinin, yəni “Bütün Şəxslərin Məcburi İtmələrdən Müdafiəsi haqqında” Beynəlxalq Konvensiya, “Uşaq Hüquqları haqqında” Konvensiyanın Fərdi Müraciət Mexanizmi üzrə Fakültativ Protokolu və “İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlara dair” Beynəlxalq Paktın Fakültativ Protokolunun ratifikasiyasını nəzərdən keçirmək tövsiyə olunur.

42. İştirakçı Dövlətdən Komitəyə təqdim olunan məruzə və bu yekun müşahidələri rəsmi internet səhifələri, mətbuat və qeyri-hökumət təşkilatları vasitəsilə müvafiq dillərdə yaymaq tələb olunur.

43. İştirakçı Dövlətə növbəti, yəni beşinci məruzəsini 9 dekabr 2019-cu il tarixinə qədər təqdim etmək tövsiyə olunur. Bu məqsədlə və iştirakçı Dövlətin məruzələrin verilməsi üzrə sadələşdirilmiş prosedura uyğun şəkildə Komitəyə məruzə verməyi qəbul etdiyini nəzərə alaraq Komitə məruzədən əvvəl müvafiq məsələlərin siyahısını iştirakçı Dövlətə təqdim edəcək.

**Mülki və siyasi hüquqlar haqqında
Beynəlxalq Paktın İnsan Hüquqları
üzrə Komitəsinin Azərbaycan
Respublikasının dördüncü dövrü
məruzəsinə dair Yekun Müşahidələri**

Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt

Paylanma: Ümumi
16 noyabr 2016-cı il

Əsli: İngilis dili
Qeyri-rəsmi tərcümə

İnsan Hüquqları üzrə Komitə

Azərbaycan Respublikasının dördüncü dövrü məruzəsinə dair yekun müşahidələr*

1. Komitə 20-21 oktyabr 2016-cı il tarixlərində keçirdiyi 3315 və 3316-cı iclaslarında (bax: CCPR/C/SR.3315 və 3316) Azərbaycan Respublikasının dördüncü dövrü məruzəsini (CCPR/C/AZE/4) nəzərdən keçirdi. 1-2 noyabr 2016-cı il tarixlərində keçirilən 3330 və 3333-cü icaslarda olduğu kimi Komitə bu yekun müşahidələri qəbul etdi.

A. Giriş

2. Komitə Azərbaycan Respublikası hökumətinin dördüncü dövrü məruzəsinin təqdim olunmasını və bu məruzədə qeyd olunan məlumatları yüksək qiymətləndirir. O, iştirakçı Dövlətin yüksək səviyyəli nümayəndə heyəti ilə Paktın müddəalarını icra etmək üçün məruzə dövründə görülən tədbirlər üzrə konstruktiv dialoqu bərpa etmək imkanını xüsusilə müsbət qarşılayır. Komitə iştirakçı Dövlətə nümayəndə heyətinin şifahi şəkildə cavablandığı suallara (CCPR/C/AZE/Q/4) yazılı (CCPR/C/AZE/Q/4/Add.1) qaydada cavab verdiyi üçün minnətdarlığını bildirir.

B. Müsbət aspektlər

3. Komitə iştirakçı Dövlətin həyata keçirdiyi aşağıdakı tədbirləri təqdir edir:

- (a) 2011-ci ildə qızların nikah üçün minimum yaş həddinin 17-dən 18-ə qaldırılması;

* Komitənin 118-ci sessiyasında qəbul olunmuşdur (17 oktyabr- 4 noyabr 2016-cı il).

(b) 22 may 2012-ci il tarixində “Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında” Qanunun qəbul edilməsi;

(c) 22 noyabr 2013-cü il tarixində “İctimai iştirakçılıq haqqında” Qanunun qəbul edilməsi;

(d) 30 sentyabr 2015-ci il tarixində “Vətəndaşların müraciətləri haqqında” Qanunun qəbul edilməsi.

C. Narahatlığa səbəb olan əsas məsələlər və tövsiyələr
Fakültativ Protokolda qeyd olunan Yanaşmaların (Baxışların) tətbiqi

4. Komitə iştirakçı Dövlətin Komitənin Fakültativ Protokolda qəbul etdiyi Yanaşmaları (Baxışları) tətbiq etməməsi ilə bağlı narahatlığını ifadə edir və fərdi şəkildə şikayət irəli sürən şəxslərin qanunla və praktikada Yanaşmaların (Baxışların) tam şəkildə tətbiqindən faydalanması üçün effektiv mexanizmlər və hüquqi prosedurlar olmadığına görə təəssüf hissi keçirir (2-ci maddə).

5. İştirakçı Dövlət Komitənin Yanaşmalarına (Baxışlarına) uyğun olaraq Paktla qorunan hüquqların tam şəkildə həyata keçirilməsi baxımından müvafiq prosedurların mövcudluğunu təmin etmək üçün bütün zəruri tədbirləri görməlidir. O, Komitənin qəbul etdiyi bütün Yanaşmaları (Baxışları) dərhal və tam şəkildə tətbiq etməlidir.

Konstitusiyaya dəyişikliklər

6. Komitə 26 sentyabr 2016-ci il tarixli referendumla Konstitusiyaya edilən dəyişikliklər, o cümlədən bu referendumun parlament cəlb edilmədən və ictimai müzakirə üçün kifayət qədər vaxt olmadan həyata keçirilməsi barədə narahatlığını ifadə edir. Komitəni narahat edən digər bir məqam ondan ibarətdir ki, bu dəyişikliklər nəticəsində Konstitusiyada qüvvəyə minən məhdudlaşdırıcı müddəalar Paktın nəzərdə tutulan hüquqların məhdudlaşması ilə nəticələnə bilər. Komitə Qanun vasitəsilə Demokratiya üçün Avropa Komissiyasının Konstitusiyaya edilən son dəyişikliklərin Prezidentin səlahiyyətlərini genişləndirməklə onun siyasi məsuliyyətini azaltdığını və parlamenti zəiflətdiyini qeyd edən ilkin rəyini nəzərə çatdırır və Konstitusiyaya edilən dəyişikliklərin məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyini güzəştə getməsi barədə narahatlığını bildirir (2, 5, 14 və 25-ci maddələr).

7. İştirakçı Dövlət Konstitusiyaya edilən dəyişikliklərin iştirakçı Dövlətin 25-ci maddə də daxil olmaqla Pakt üzrə öhdəliklərinə uyğun şəkildə qəbul olunmasını və Paktın nəzərdə tutulan hüquqlarla bağlı tətbiq olunan məhdudlaşdırıcı hüquqi müəyyənlik və proqnozlaşdırma prinsipləri ilə uyğunluq təşkil etməsini, diqqətlə şərh edilməsi və tətbiq

olunmasını təmin etməlidir. O, qanunda və praktikada məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyini təmin etmək üçün bütün zəruri dəyişiklikləri həyata keçirməlidir.

Cinsi oriyentasiya və gender kimliyi ilə bağlı səbəblərdən ayrı-seçkilik

8. Komitə ayrı-seçkiliyə qarşı mövcud hüquqi bazanın cinsi oriyentasiya və gender kimliyinə görə ayrı-seçkiliyi açıq şəkildə qadağan etməməsi ilə bağlı narahatlığını ifadə edir. Komitəni, həmçinin aşağıdakı əməllərin cəzasız qalması narahat edir: (a) insanların cinsi oriyentasiya və gender kimliyinə görə ailə daxilində və polis və penitensiar xidmət əməkdaşları tərəfindən ayrı-seçkilik və zorakılıqla üzlənməsi; (b) polis idarələrində lezbiyan, gey, biseksual və transgender şəxslərdən onların cinsi oriyentasiya, yaxud gender kimliyinin açıqlanmaması qarşılığında pul alınması; (c) sosial mediada lezbiyan, gey, biseksual və transgender şəxslərə qarşı düşmənçilik münasibətinin olması və (d) lezbiyan, gey, biseksual və transgender şəxslərin sərbəst toplaşmaq və fikir və söz azadlıqlarının pozulması (2, 19, 21 və 26-cı maddələr).

9. **İştirakçı Dövlət cinsi oriyentasiya və gender kimliyinə görə ayrı-seçkiliyin ayrı-seçkiliyə qarşı hüquqi bazaya daxil edilməsini, cinsi oriyentasiya və ya gender kimliyinə görə ayrı-seçkiliyin bütün formalarına, nifrət motivli çıxışlara və ya zorakılığa qarşı adekvat və səmərəli müdafiənin həm qanunla, həm də praktikada tətbiqini, sadalanan hüquq pozuntularının müvafiq qaydada araşdırılmasını və günahkarların məsuliyyətə cəlb olunmasını təmin etməlidir. İştirakçı Dövlət, həmçinin lezbiyan, gey, biseksual və transgender şəxslərin söz və sərbəst toplaşmaq azadlıqlarının və bu azadlıqların müdafiəsi üçün hüquq müdafiəçilərinə müraciət hüquqlarının praktikada səmərəli şəkildə təmin olunması üçün bütün zəruri tədbirləri həyata keçirməlidir.**

Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin hüquqları

10. Komitə sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin hüquqlarını artırmaq üçün görülən tədbirləri təsdiqləsə də, aşağıdakılar barədə narahatlığını ifadə edir: (a) həyatın bir sıra sahələrində sağlamlıq imkanlarının məhdudluğuna görə ayrı-seçkiliyin hərtərəfli şəkildə qadağan edilməməsi və bununla bağlı mövcud olan normativ-hüquqi aktların tam tətbiq olunmaması; (b) cəmiyyətdə əlilliyi olan uşaqların xəstə hesab olunması və onların digər uşaqlardan fərqləndirilməsinə ehtiyac duyulması və (c) informasiya və kommunikasiya vasitələrinə çıxışla bağlı çətinliklərin olması və ictimai nəqliyyat və digər vasitələrdən istifadənin fiziki cəhətdən mümkün olmaması. Komitə qeyd edir ki, əlilliyi olan şəxslərin hüquqlarına dair qanun hələ də qəbul olunmayıb (2, 24 və 26-cı maddələr).

11. **İştirakçı Dövlət həm qanunla, həm də praktikada əlilliyi olan şəxslərin bərabər hüquqlara malik olması, onların ayrı-seçkilik və təcridetməyə qarşı səmərəli müdafiəsinin təmin edilməsi üçün görülən tədbirləri gücləndirməli və əlilliyi olan şəxslərin informasiya, kommunikasiya vasitələri, ictimai nəqliyyat və obyektlərdən heç bir ayrı-seçkiliyə məruz qalmadan istifadəsi ilə bağlı mövcud baryerləri aradan qaldırmalıdır.**

12. Komitə əqli cəhətdən zəif və/və ya psixoloji pozuntuları olan yetkin şəxslərin və uşaqların psixiatriya xəstəxanalarında məcburi qapadılması və uşaqlar da daxil olmaqla əqli cəhətdən zəif bir sıra şəxslərin müvafiq məhkəmə rəyi alınmadan və heç bir prosedur tətbiq olunmadan məcburi şəkildə xəstəxanalarda yerləşdirilməsi ilə əlaqədar verilən məlumatlara görə narahatlığını ifadə edir. Belə ki, məcburi şəkildə xəstəxanalarda yerləşdirilmə praktikada xəstələrin bu xəstəxanalardan çıxmaq ehtimalının heç vaxt reallaşmamasına səbəb olur. Bundan əlavə, bu xəstəxanalarda şəraitin zəif olması və bununla bağlı müvafiq qiymətləndirmənin aparılmaması da Komitəni narahat edir (2, 7, 9, 24 və 26-cı maddələr).

13. **İştirakçı Dövlət psixoloji problemləri olan şəxslər üçün yaşayış yeri üzrə adekvat tibbi xidmətin və ya alternativ sosial müdafiə xidmətlərinin həyata keçirilməsini təmin etməklə əlilliyi olan şəxslərin xəstəxanalardan çıxarılaq ambulator müalicəyə göndərilməsi istiqamətində tədbirlər həyata keçirməlidir. İştirakçı Dövlət əqli problemləri olan şəxslərin psixiatriya xəstəxanalarında yerləşdirilməsinin yalnız son çıxış yolu olduqda və qısa müddət üçün həyata keçirilməsini təmin etməli və bu şəxslərin ciddi xəsarət almasının, yaxud digərlərinə xəsarət yetirməsinin qarşısını almaq üçün onların xəstəxanalarda yerləşdirilməli olduğunun zəruri və məqsədəuyğun olmasını göstərməlidir. İştirakçı Dövlət əqli problemləri olan şəxslərin psixiatriya xəstəxanalarına məcburi şəkildə yerləşdirilməsi zamanı onların fikirlərinin nəzərə alınmasını və onların nümayəndələrinin bu şəxslərin istək və maraqlarını düzgün şəkildə təmsil və müdafiə etməsini təmin etməlidir. Eyni zamanda, iştirakçı Dövlət əqli problemləri olan şəxslərin psixiatriya xəstəxanalarına yerləşdirilməsi zamanı qanunvericilikdə nəzərdə tutulan prosessual və maddi-hüquqi müdafiə vasitələrinin tətbiq olunmasını, bu cür yerləşdirilmənin qanuniliyi ilə bağlı vaxtaşırı olaraq məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsini və sözügedən xəstəxanalardakı şəraitlə əlaqədar müntəzəm qaydada müstəqil monitorinqin aparılmasını təmin etməlidir. Komitə şəxsin azadlığı və təhlükəsizliyinə dair 35 sayılı (2014-cü il) ümumi şərhli iştirakçı Dövlətin diqqətinə çatdırır.**

Gender bərabərliyi

14. Komitə aşağıdakılar barədə narahatlığını bildirir: (a) cəmiyyətdə qadın və kişinin vəzifələri, öhdəlikləri və şəxsi keyfiyyətləri ilə bağlı patriarxal yanaşmalar və oturuşmuş stereotiplərin mövcud olması və “ailə şərafi”ni qorumaq adı ilə qadın və qızlara kəskin qadağaların tətbiq edilməsi; (b) son seçkilərdən sonra Milli Məclisdə qadın deputatların sayının millət vəkillərinin ümumi sayının 17 faizini təşkil etməsinə baxmayaraq, ictimai və siyasi həyatda, xüsusilə də rəhbər vəzifələrdə qadınların layiqincə təmsil olunmaması; (c) əməkhaqqında gender fərqlərinin mövcudluğu; (d) qanunla qadağan olunmasına baxmayaraq, əsasən kənd yerlərində və dağlıq regionlarda erkən nikah, qeydiyyatsız dini nikah (kəbin) və müvəqqəti nikahların (siğə) bağlanması; və (e) qız uşaqlarının ana bətnində məhv edilməsi (2, 3, 6, 23 və 26-cı maddələr).

15. İştirakçı Dövlət aşağıdakılar da daxil olmaqla gender bərabərliyinin təmin olunması üçün tədbirlər müəyyən etməlidir:

(a) Ailə və cəmiyyətdə qadın və kişilərin vəzifə və öhdəlikləri ilə bağlı mövcud olan patriarxal yanaşmalar və stereotiplərə qarşı mübarizə aparmaq üçün strategiyaların formalaşdırılması;

(b) Müəyyən müddət ərzində qadınların milli və yerli qanunvericilik və icra orqanlarında, eləcə də rəhbər vəzifələrdə bərabər şəkildə təmsil olunması məqsədilə görülən tədbirlərin gücləndirilməsi;

(c) Məşğulluq sahəsində şaquli və üfüqi seqreqasiyaya qarşı mübarizə aparmaqla əməkhaqqında gender fərqlərinin aradan qaldırılması;

(d) Erkən nikah, qeydiyyatsız dini nikah (kəbin) və müvəqqəti nikahların (siğə) bağlanmasına qarşı mövcud hüquqi müddələrin effektiv şəkildə tətbiq edilməsi və bu cür halların qarşısını almaq üçün cəmiyyətdə maarifləndirici tədbirlərin həyata keçirilməsi;

(e) Cinsiyyətə görə abortların nə dərəcədə yayılmasını, əsas səbəblərini və cəmiyyət üzərindəki təsirlərini müəyyənləşdirməklə bu cür abortlara qarşı mübarizənin aparılması və uşaqların cinsiyyətinə görə ayrı-seçkiliyin mənfi təsirləri və qız uşaqları ilə oğlan uşaqlarının bərabər dəyər daşması mövzusunda maarifləndirici tədbirlərin icrası.

Qadınlara qarşı zorakılıq

16. Komitə cinsi zorakılıq və məişət zorakılığı hallarının çox olması, bu cür hallara qarşı dözümlülüyün nümayiş etdirilməsi və bu barədə

şikayətlərin irəli sürülməməsi ilə əlaqədar narahatlığını ifadə edir. Komitəni, həmçinin aşağıdakı hallar narahat edir: (a) mövcud qanunvericiliyin məhdud şəkildə tətbiq olunması; (b) məhkəmələrin zərərçəkmişlərin fikir və ya təhlükəsizliyini nəzərə almadan əvvəllər məhkum olunmamış şəxslərə qarşı güzəştlər tətbiq etməsi; (c) cinsi zorakılığın effektiv şəkildə qadağan olunmaması; və (d) zorakılıq qurbanlarına yardım xidmətlərinin göstərilməsi öhdəliyinin əsasən qeyri-hökumət təşkilatlarına tapşırılması və Dövlətin bu fəaliyyətə lazımınca cəlb edilməməsi (2, 3, 7 və 26-cı maddələr).

17. İştirakçı Dövlət aşağıdakılar da daxil olmaqla qadınlara qarşı zorakılığın bütün formalarının qarşısını almaq və onlara qarşı mübarizə aparmaq üçün həyata keçirdiyi tədbirləri gücləndirməlidir:

(a) Məişət zorakılığına görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmənin, cinsi zorakılığın açıq-aşkar qadağan olunmasının və müvafiq qanunvericiliyin praktikada səmərəli şəkildə icrasının təmin edilməsi;

(b) Qadınlara qarşı zorakılığın qəbul edilməzliyi və mənfi təsirləri barədə maarifləndirmənin aparılması, qadınlara öz hüquqları barədə məlumatların verilməsi və məişət zorakılığı halları ilə bağlı hüquq mühafizə orqanlarına şikayət vermək və şikayət verənlərin qorunmasını təmin etmək üçün səmərəli mexanizmin yaradılması;

(c) Hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşlarına, ədliyyə işçilərinə, sosial işçilərə və tibbi personala qadınlara qarşı zorakılıq hallarının araşdırılması və dərhal aradan qaldırılmasına dair təlimlərin keçirilməsi;

(d) Qadınlara qarşı yol verilən zorakılıq hallarının dərhal və tam şəkildə araşdırılması, günahkarların məsuliyyətə cəlb edilməsi və zərərçəkmişlərə müdafiə vasitələrindən faydalanmaq və zorakılıq qurbanları üçün təhlükəsiz və adekvat şəkildə maliyyələşdirilən mərkəzlərə daxil olmaq imkanının yaradılması;

(e) Cinsi zorakılıq hallarında məhkəmələrin zərərçəkənlərin fikri və təhlükəsizliyini nəzərə almadan günahkarlara qarşı güzəştə getməsinin qarşısının alınması.

İşgəncə və pis rəftar

18. Komitə işgəncə və pis rəftara, eləcə də jurnalist, hüquq müdafiəçiləri və gənc fəallara qarşı yol verilən bənzər davranışlara və bunların bəzi hallarda ölümlə nəticələnməsinə görə narahatlığını ifadə edir. Komitə 2011-

ci ildə milli preventiv mexanizmin yaradılmasını müsbət qarşılasa da, bu mexanizmin saxlama təcridxanalarında işgəncə, pis rəftar və digər zorakılıq hallarının qarşısının alınması üzrə səmərəli fəaliyyət göstərməməsi Komitəni narahat edir (7 və 10-cu maddələr).

19. İştirakçı Dövlət aşağıdakılar da daxil olmaqla işgəncə və pis rəftarın aradan qaldırılması istiqamətində effektiv tədbirlər həyata keçirməlidir:

(a) İşgəncə və pis rəftarla əlaqədar irəli sürülən şikayətlərin müstəqil və obyektiv orqan tərəfindən dərhal və səmərəli şəkildə araşdırılmasının, günahkarların məsuliyyətə cəlb olunması və bəzələndə məhkəmə hökmü çıxarıldığı təqdirdə adekvat şəkildə cəzalandırılmasının və zərərçəkmişlərin kompensasiya da daxil olmaqla reparasiya və effektiv hüquq müdafiə vasitələrindən faydalanmasının təmin edilməsi;

(b) Azadlıqdan məhrum edilənlərin saxlanıldığı yerlərdə müstəqil və effektiv mexanizm tərəfindən müntəzəm qaydada monitorinq və yoxlamanın aparılmasını təmin etmək üçün zəruri islahatların keçirilməsi və bu prosesdə QHT-lərin iştirakının nəzərdə tutulması.

İnzibati həbs

20. Komitə İnzibati Xətalər Məcəlləsində xuliqanlıq və avtoxuliqanlıq kimi xətalara görə maksimum saxlanma müddətinin 15 gündən 90 günə qədər artırılması və hazırda Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulan minimum müddətə bərabər olması, həmçinin bu cəzanın ağırlıq dərəcəsinin cinayət məsuliyyəti ilə eyni tutulması və inzibati xətəyə görə azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin cəzalarını rayon polis idarələrinin uzunmüddətli həbs üçün uyğun olmayan saxlama kameralarında çəkməsi barədə narahatlığını bildirir (7, 9, 10 və 14-cü maddələr).

21. İştirakçı Dövlət Komitənin şəxsin azadlığı və təhlükəsizliyinə dair 35 sayılı (2014-cü il) ümumi şərhini nəzərə alaraq öz inzibati həbs sistemini Paktın 9 və 14-cü maddələrinin tələblərinə tam şəkildə uyğunlaşdırmaq üçün bu sistemdə islahatlar aparmalıdır.

Məhbuslara qarşı davranış

22. Komitə saxlama təcridxanalarında şəraitin yaxşılaşdırılması üçün görülən tədbirləri və yeni cəzaçəkmə müəssisələrinin tikintisini müsbət qiymətləndirsə də, bu müəssisə və təcridxanalarda saxlanılan məhbusların sayının nəzərdə tutulandan çox olması və mövcud şəraitin əlverişli olmaması Komitəni narahat edir. Komitəni narahat edən digər bir məqam isə cəzaçəkmə müəssisələri daxilində korrupsiyanın olmasıdır (7 və 10-cu maddələr).

23. İştirakçi Dövlət saxlama təcridxanalarında məhbusların sayının nəzərdə tutulandan çox olmasının qarşısını almaq, həmçinin azadlıqdan məhrum etməni nəzərdə tutmayan alternativ tədbirlərin görülməsini, cəzaçəkmə müəssisələri daxilində korrupsiyaya qarşı mübarizənin aparılmasını və Pakta və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Məhbuslarla Rəftara dair Minimum Standart Qaydalarına (Nelson Mandela qaydaları) uyğun olaraq cəzaçəkmə müəssisələrində şəraitin yaxşılaşdırılmasını təmin etmək üçün öz səylərini gücləndirməlidir.

Vəkilə müraciət etmək hüququ

24. Komitə azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin vəkilə müraciət etmək hüququnun praktikada tətbiqi ilə bağlı çatışmazlıqlar, iştirakçi Dövlətdə fəaliyyət göstərən vəkillərin sayının az olması və Özbəşinə Həbslər üzrə İşçi Qrupunun 2016-cı ilin may ayındakı araşdırma nəticələrində bir çox insanın vəkilə müraciət imkanı yaradılmadan saxlanılması və həbs edilməsi ilə əlaqədar məlumatların yer alması barədə narahatlığını ifadə edir. Həmçinin hüquqi yardım göstərən vəkillərin haqqının lazımı miqdarda ödənilməməsi və ağır iş yükü daşınması və bütün bunların göstərilən hüquqi yardımın keyfiyyətinə mənfi təsir etməsi, eləcə də Dövlətin təyin etdiyi vəkillərin hüquqi təmsilçiliyi tam şəkildə həyata keçirməməsi barədə verilən məlumatlar Komitəni narahat edir (9 və 14-cü maddələr).

25. İştirakçi Dövlət ölkədə kifayət sayda vəkilin fəaliyyət göstərməməsi ilə bağlı mövcud problemi aradan qaldırmaq üçün görülən işlərin həcmi artırılmalı və Vəkillər Kollegiyasına üzvlüyün yalnız müvafiq bilik və ixtisas dərəcəsi kimi ümumi meyarlara uyğunsuzluq səbəbindən qəbul olunmamasını təmin etməlidir. İştirakçi Dövlət, həmçinin aşağıdakıları təmin etməlidir:

(a) Şəxsin azadlıqdan məhrum olduğu ilk andan etibarən vəkilə müraciət edə bilməsi üçün müvafiq hüquqi müddələrin ciddi şəkildə tətbiqi;

(b) Hüquqi yardım göstərən vəkillərə əməkhaqqının müvafiq şəkildə ödənilməsi;

(c) Dövlətin təyin etdiyi vəkillərin hüquqi təmsilçiliyi adekvat şəkildə həyata keçirməsi.

Məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyi

26. Komitə məhkəmə sistemində islahatların aparılması üçün görülən tədbirləri müsbət qiymətləndirsə də, istintaq orqanları da daxil olmaqla məhkəmə hakimiyyətinin icra hakimiyyətindən asılı şəkildə fəaliyyət göstərməsi Komitəni narahat edir. Komitəni narahat edən əsas məqamlara aşağıdakılar daxildir: (a) hakimlərin təyin olunması, vəzifəsinin artırılması və

nizam-intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi üzrə geniş səlahiyyətlərə malik Məhkəmə Hüquq Şurasının fəaliyyətinə icra hakimiyyətinin müdaxiləsinin olması və (b) məhkəmə sistemində korrupsiyanın qeydə alınması ilə bağlı verilən məlumatlar. Eyni zamanda, Komitə son illərdə hakimlərin nizam-intizam məsuliyyətinə cəlb edildiyi halların artması ilə əlaqədar narahatlığını ifadə edir və hakimlərin ciddi əhəmiyyət kəsb etməyən pozuntulara, yaxud qanunu mübahisəli şəkildə şərh etdiklərinə görə cəzalandırılmamasını təmin etmək üçün hüquqi müdafiə vasitələri barədə kifayət qədər məlumatın olmamasına görə təəssüflənir (2 və 14-cü maddələr).

27. Komitə əvvəlki tövsiyələrini bir daha nəzərə çatdırır (bax: CCPR/C/AZE/CO/3; 12-ci bənd). İştirakçı Dövlət məhkəmələrin müstəqilliyini həm qanunla, həm də praktikada təmin etmək üçün bütün zəruri tədbirləri həyata keçirməlidir. Buraya, xüsusilə, aşağıdakılar daxildir:

(a) **Məhkəmə Hüquq Şurasının icra hakimiyyətindən asılı olmamasını və tam şəffaf şəkildə fəaliyyət göstərməsini, eləcə də hakimlərin şəxsi müstəqilliyinə təsir edən qərarların siyasi fikirlərə əsaslanmamasını təmin etmək;**

(b) **Hakimlərin seçilməsi, onların xidməti intizamının müəyyənləşdirilməsi, fəaliyyətlərinin qiymətləndirilməsi və sınaq müddətindən sonra vəzifəyə daimi təyin edilməsi ilə əlaqədar qərarların qanunda açıq şəkildə nəzərdə tutulan obyektiv meyarlara əsaslanmasını təmin etmək;**

(c) **Korrupsiyaya yol verənlərin effektiv şəkildə məsuliyyətə cəlb olunması və cəzalandırılması üçün görülməli tədbirləri müəyyən etmək və korrupsiyaya qarşı mübarizənin hakimlərin təlim proqramlarında yer almasını təmin etmək;**

(d) **Müstəqil bir qurumun məhkəmə sistemində nizam-intizamın təmin olunmasına cavabdeh olmasını və hakimlərin ciddi əhəmiyyət kəsb etməyən pozuntulara, yaxud qanunu mübahisəli şəkildə şərh etdiklərinə görə cəzalandırılmasının qarşısının alınması üçün kifayət qədər hüquqi müdafiə vasitələrinin mövcud olmasını təmin etmək.**

Vəkillərin müstəqilliyi və təhlükəsizliyi

28. Komitə Dövlətin həyata keçirdiyi siyasət və Dövlət məmurları ilə bağlı tənqidi fikirlər səsləndirən, həmçinin işgəncə qurbanlarını, hüquq müdafiəçilərini, fəalları və jurnalistləri müdafiə edən vəkillərin fiziki hücumla məruz qalması, onlara qarşı siyasi motivli cinayət ittihamlarının irəli sürülməsi və onların Vəkillər Kollegiyasından kənarlaşdırılmaq kimi digər

mənfi hallarla üzləşməsi ilə əlaqədar irəli sürülən iddialara görə narahatlığını ifadə edir. Eyni zamanda, maraq toqquşması səbəbindən vəkilləri cinayət işindən kənarlaşdırmaq məqsədilə vəkillərin cavabdehi müdafiə etdikləri cinayət işində şahid qismində çıxış etməyə sövq edildiyinə dair irəli sürülən iddialar Komitəni narahat edir (2 və 14-cü maddələr).

29. İştirakçı Dövlət vəkillərin müstəqilliyi və təhlükəsizliyinin həm qanunla, həm də praktikada tam şəkildə təmin olunması və onların öz peşə fəaliyyətlərini yerinə yetirərkən bütün təzyiqlərdən, o cümlədən zorakılıqdan qorunması məqsədilə müvafiq hüquqi müdafiə vasitələrinin tətbiq olunması üçün təxirəsalınmaz tədbirlər həyata keçirməlidir. İştirakçı Dövlət, həmçinin aşağıdakıları həyata keçirməlidir:

(a) Vəkillərin təzyiq və təqiblərə məruz qalması, onların peşə fəaliyyətlərinə əsassız müdaxilənin olması, eləcə də vəkillərin fəaliyyətinin dayandırılması, onların Vəkillər Kollegiyasından kənarlaşdırılması, yaxud barələrində digər nizam-intizam tədbirinin görülməsi və ya tənqidi fikirlər səsləndirdiklərinə, yaxud apardıqları cinayət işinin xarakterinə görə heç bir əsaslı səbəb olmadan vəkillərin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi kimi halların qarşısını almaq;

(b) Vəkillərin cavabdehi təmsil etdikləri cinayət işində şahid qismində çıxış etməyə sövq edilməsini aradan qaldırmaq.

Sərbəst hərəkət etmək azadlığı

30. Komitə aşağıdakılarla bağlı irəli sürülən iddialara görə narahatlığını bildirir: (a) məcburi köçkünlər də daxil olmaqla əhali üçün yaşayış yeri üzrə qeydiyyat sisteminin məşğulluq, sosial müdafiə və təhsil kimi müəyyən hüquqlardan tam şəkildə istifadə üçün ilkin şərt kimi qəbul edilməsi; (b) yenicə məskunlaşmış məcburi köçkünlərin yaşayış yerini seçmək imkanının praktikada tətbiq olunmaması; və (c) peşə fəaliyyətlərini yerinə yetirmələri qarşılığında jurnalistlər, müxalifətdən olan siyasətçilər, hüquq müdafiəçiləri və vəkillərin ölkədən getmək hüququnun məhdudlaşdırılması (12, 14, 19 və 25-ci maddələr).

31. Komitə əvvəlki tövsiyəsini bir daha nəzərə çatdırır (bax: CCPR/C/AZE/CO/3; 18-ci bənd). İştirakçı Dövlət yaşayış yeri üzrə qeydiyyat sistemini Pakta tam şəkildə uyğunlaşdırmalı və şəxsin öz yaşayış yerini seçmək azadlığını praktikada tətbiq etməlidir. İştirakçı Dövlət ölkədən getmək hüququnun məhdudlaşdırılmasının Paktın 12-ci maddəsinin 3-cü bəndinə uyğun şəkildə əsaslandırılmasını və maddənin tələbləri ilə uzlaşmayan məhdudlaşdırma hallarının aradan qaldırılmasını həyata keçirməli, jurnalistlər, müxalifətdən

olan siyasətçilər, hüquq müdafiəçiləri və vəkillərin ölkədən getmək hüququnun qanunsuz olaraq məhdudlaşdırılmasının qarşısını almalı və onların ölkədən getmək hüquqlarını tam şəkildə təmin etməlidir.

Vicdan və dini etiqad azadlığı

32. Dini təşkilatların məcburi qeydiyyatı da daxil olmaqla dini etiqad azadlığından istifadə ilə bağlı əsassız məhdudiyətlər, müsəlman birliklərindən qeydiyyatdan keçməzdən əvvəl Qafqaz Müsəlmanları İdarəsindən icazə almağın tələb olunması, Naxçıvan Muxtar Respublikasında mövcud olan dini azlıqlarının üzvlərinə kəskin məhdudiyətlərin tətbiq edilməsi, dini materiallarla bağlı senzuranın aparılması və bu materialların idxalı, ixracı, paylaşılması və dərc olunması ilə əlaqədar əvvəlcədən rəsmi icazənin tələb olunması Komitəni narahat edir. Komitə, həmçinin dini fəaliyyətlərə müdaxilənin olması, Yehovanın Şahidləri də daxil olmaqla dini qrupların üzvlərinin təzyiqlərə məruz qalması və onların saxlanması, həbs edilməsi və onlara qarşı inzibati və ya cinayət sanksiyalarının tətbiqi hallarının artması ilə əlaqədar narahatlığını ifadə edir. Yekun olaraq, Komitə iştirakçı Dövlətin qanunvericiliyində “dini fəaliyyət” anlayışının qeyri-müəyyən olması və bu səbəbdən də həmin anlayışın sərbəst şəkildə şərh edilməsi ilə bağlı narahatlığını bildirir (9, 14, 18 və 26-cı maddələr).

33. **İştirakçı Dövlət dini etiqad azadlığından səmərəli istifadəni praktikada tətbiq etməli və Paktın 18-ci maddəsində xüsusilə qeyd olunan məhdudiyətlər xaricində dini etiqad azadlığını məhdudlaşdıran heç bir hərəkətə yol verməməlidir. Bundan əlavə, İştirakçı Dövlət öz qanunvericiliyinin hüquqi müəyyənlik və proqnozlaşdırma prinsipləri ilə uzlaşmasını təmin etmək üçün “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanun da daxil olmaqla qanunvericiliyi Paktın 18-ci maddəsinə uyğunlaşdırmalı və dini icmaların, eləcə də Yehovanın Şahidləri və müsəlmanların dini etiqad azadlıqlarına əsassız müdaxilə ilə bağlı bütün halları araşdırmalıdır.**

34. Komitə Konstitusiyada “Vətəndaşların əqidəsi həqiqi hərbi xidmət keçməyə ziddirsə, qanunla müəyyən edilmiş hallarda həqiqi hərbi xidmətin alternativ xidmətlə əvəz olunmasına yol verilir” cümləsinin qeyd olunduğu müddəanın (maddə 76(3)) praktikada tətbiqini təmin edən xüsusi qanunvericiliyin qəbul edilməməsi barədə narahatlığını ifadə edir (2 və 18-ci maddələr).

35. **İştirakçı Dövlət əqidə səbəbindən həqiqi hərbi xidmətdən imtina ilə bağlı Konstitusiyada nəzərdə tutulan hüququn dini etiqad kateqoriyası ilə bağlı heç bir məhdudiyət olmadan praktikada tətbiqi üçün zəruri olan qanunvericilik qəbul etməlidir. Bundan əlavə, iştirakçı Dövlət əqidə səbəbindən həqiqi hərbi xidmətdən imtina edən şəxslər üçün sivil alternativ xidmət müəyyən etməli və bu şəxslərə qarşı bütün sanksiyaları ləğv etməlidir.**

Fikir və söz azadlığı

36. Söz azadlığının praktikada tətbiqi ilə bağlı geniş məhdudiyyətlərin olması, o cümlədən də aşağıdakı hallar Komitəni narahat edir:

(a) Hüquq müdafiəçiləri, gənc fəallar, siyasi opponentlər, müstəqil jurnalistlər və bloggerlərin qorxu və təzyiqlər, qanunsuz həbslər, pis rəftara və məhkumluğa məruz qalması, siyasi səbəblərdən onların xuliqanlıq, narkotik maddənin saxlanması kimi ittihamlar, iqtisadi cinayət, vergidən yayınma, vəzifədən sui-istifadə, zorakılıq və ya nifrətə səbəb olma və s. kimi ittihamlarla üzləşməsi ilə bağlı verilən məlumatlar;

(b) Mətbuat azadlığına qeyri-qanuni müdaxilənin olması, o cümlədən siyasi səbəblərdən yayım lisenziyalarının ləğv edilməsi (məsələn, “Radio Free Europe/Radio Liberty” və “ANS” Teleradio Şirkətinin yayım lisenziyası), müstəqil KİV-ə qarşı siyasi motivli cinayət işinin açılması (məsələn, onlayn informasiya agentliyi “Meydan TV” və onun jurnalistlərinə qarşı) və müstəqil media olan “Azadlıq” qəzetinə maliyyə təzyiqinin göstərilməsi ilə bağlı irəli sürülən iddialar;

(c) Diffamasiyanın cinayət əməli kimi qiymətləndirilməsi (7, 9, 10, 14 və 19-cu maddələr).

37. **İştirakçı Dövlət fikir və söz azadlığının praktikada hər bir şəxs tərəfindən istifadə olunmasını təmin etmək üçün zəruri olan bütün tədbirləri həyata keçirməlidir. Bununla yanaşı iştirakçı Dövlət yuxarıdakı kateqoriyalara aid olan şəxslərə qarşı təzyiqlərin qarşısını almaq üçün dərhal müvafiq tədbirlər görməli və təqib və ya cəza tədbirlərindən effektiv müdafiəni və fikir və söz azadlığından istifadə ilə bağlı mövcud olan məhdudiyyətlərin Paktın 19-cu maddəsinin 3-cü bəndində qeyd olunan ciddi tələblərlə uyğunluq təşkil etməsini təmin etməlidir. İştirakçı Dövlət Komitənin 34 sayılı (2011-ci il) ümumi şərhində fikir və söz azadlığına dair qeyd olunduğu kimi həbsin diffamasiya üçün heç vaxt müvafiq cəza üsulu olmadığını diqqətə almaqla diffamasiyanın dekriminallaşdırılmasını nəzərdən keçirməli və Cinayət Məcəlləsinin yalnız ən ciddi hallarda tətbiq olunmasını təmin etməlidir.**

Sərbəst toplaşmaq azadlığı

38. Komitə sərbəst toplaşmaq azadlığı ilə bağlı praktikada məhdudiyyətlərin olması barədə narahatlığını ifadə edir. Qanunvericilikdə sərbəst toplaşmaq üçün öncədən xəbərdarlığın verilməsi tələb olunsa da, praktikada həmçinin icazənin də tələb olunduğuna dair bildirilən məlumatlar Komitəni narahat edir. Güc tətbiqi və/ və ya azadlıqdan məhrumetmə hallarının həddən artıq çoxalması, NİDA Vətəndaş Hərəkətinin etirazları,

Xalq Cəbhəsi Partiyasının 17 sentyabr 2016-cı il tarixində keçirdiyi etiraz və 26 sentyabr 2016-cı il referendumu ərəfəsində keçirilən digər nümayişlər də daxil olmaqla öncədən planlaşdırılmış və ya qəfil keçirilən dinc etirazlarda iştirak edənlərin inzibati və cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi Komitəni narahat edən məsələlər içərisindədir. Yekun olaraq, Komitə insanların dinc yığıncaqlara qoşulmasının qarşısını almaq üçün müxtəlif taktikaların istifadə olunması, o cümlədən bu yığıncaqların keçirilməsinə mane olmaq üçün fəalları saxlanılması və polis idarələrində onların hədə-qorxu gəlmək və onları yığıncaqlarda iştirak fikrindən daşındırmaq üçün “preventiv danışıqların” aparılması ilə bağlı narahatlığını bildirir (7, 9, 14, 19 və 21-ci maddələr).

39. İştirakçı Dövlət insanların sərbəst toplaşmaq azadlığından tam şəkildə istifadə etməsini və bu azadlıqla bağlı tətbiq olunan məhdudiyyətlərin Paktın 21-ci maddəsinin ciddi tələbləri ilə uyğunluq təşkil etməsini təmin etmək üçün öz qanun və normalarına düzəliş etməlidir. Bununla yanaşı, iştirakçı Dövlət zorakılıq halları, hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşları tərəfindən həddən artıq çox güc tətbiq edilməsi, dinc etirazçıların qanunsuz şəkildə saxlanması və həbs edilməsi ilə bağlı təcili və təsirli araşdırmalar aparmalı və günahkarları məsuliyyətə cəlb etməlidir. İştirakçı Dövlət Paktın 9, 19 və 21-ci maddələrində nəzərdə tutulan öhdəliklərlə uyğunluq təşkil etmədiyinə görə fəalları həbs edilməsi və onlarla “preventiv danışıqlar”ın aparılmasını sonlandırmalıdır.

Birləşmək hüququ

40. Qanunvericiliyin birləşmək hüququndan istifadəni məhdudlaşdırması, o cümlədən ictimai birliklər və QHT-lərin qeydiyyatı ilə bağlı tələblərin mürəkkəb olması, QHT-lərin qeydiyyatından imtina və onların fəaliyyətinin müvəqqəti, yaxud daimi dayandırılması üçün çoxlu sayda səbəbin irəli sürülməsi, ictimai birliklər və QHT-lərə verilən qrant və ianələrlə bağlı məhdudiyyətlərin tətbiq olunması, xaricdən maliyyələşdirmənin qadağan edilməsi və müvafiq qanunvericiliyinin pozulmasına görə sərt cəzaların tətbiqi Komitəni narahat edir. Eyni zamanda Komitə QHT rəhbərlərinə qarşı təhlükələrin mövcud olması, QHT-lər əleyhinə cinayət araşdırmalarının sayının artması, QHT və üzvlərinin aktivlərinin dondurulması və fəaliyyəti dayandırılan QHT-lərin sayının çox olması barədə narahatlığını ifadə edir. Həmçinin Naxçıvan Muxtar Respublikasında yaşayan əhalinin hakim partiya qoşulmaq öhdəliyi daşması ilə bağlı bildirilən məlumatlar da Komitəni narahat edir (2, 19 və 22-ci maddələr).

41. İştirakçı Dövlət müvafiq qanun, normativ-hüquqi aktlar və normaların Paktın 19 və 22-ci maddələrinin müddəalarına tam

şəkildə uyğunlaşdırılması üçün onlara düzəlişlər etməli, o cümlədən aşağıdakıları həyata keçirməlidir:

(a) **Qeydiyyat qaydalarının sadələşdirilməsi və QHT-lərin qeydiyyata alınmasından imtina, onların fəaliyyətlərinin müvəqqəti dayandırılması və ya daimi ləğv edilməsi ilə bağlı səbəblərin aydınlaşdırılması;**

(b) **QHT-lərə qrantın verilməsini tənzimləyən hüquqi müddəaların xaricdən maliyyələşdirməyə icazə verməsini və maliyyələşdirmə ilə bağlı məhdudiyyət və ya sərt şərtlər tətbiq edərək ictimai birliklərin səmərəli fəaliyyəti üçün risk yaratmamasını təmin etmək üçün müvafiq tədbirlərin görülməsi;**

(c) **İctimai birliklərin fəaliyyətinə qarşı göstərilən təzyiqlərin sonlandırılması və onların sərbəst şəkildə və öz qanuni işləri ilə bağlı heç bir cəza qorxusu olmadan fəaliyyət göstərməsinin təmin edilməsi;**

(d) **Naxçıvan Muxtar Respublikasında yaşayan şəxslərin hakim partiya üzvlüklə bağlı öhdəliklərinin aradan qaldırılması.**

İctimai həyatda fəal iştirak

42. Son seçkilər zamanı qanunauyğunsuzluq hallarının olması, eləcə də 2013-cü ilin prezident seçkilərindən öncə namizədlərlə bağlı kəskin məhdudiyyətlərin tətbiq olunması, məsələn, seçkiqabağı kampaniya üçün onlara yalnız 22 gün vaxt verilməsi, yığıncaq imkanlarının məhdudlaşdırılması, müxalifətdən olan namizədlərin təzyiqlərə məruz qalması, 2015-ci ilin noyabr ayında qanunvericilik orqanlarına seçkilər keçirilməzdən əvvəl sərt məhdudiyyətlərin tətbiq olunması, müxalifətdən olan namizədlərin qeydiyyatı prosesində hüquq pozuntularının baş verməsi və bəzi müxalifət liderlərinin saxlanması və həbsi Komitəni narahat edir (19, 21 və 25-ci maddələr).

43. **İştirakçı Dövlət seçkilərin tam şəffaf şəkildə keçirilməsini, plüralist siyasi müzakirələrin aparılmasını təmin etməklə və müxalifətdən olan namizədləri seçki prosesindən kənarlaşdırmaq məqsədilə Cinayət Məcəlləsinin müddələrinin tətbiq edilməsinin qarşısını almaqla öz seçki qaydalarını Pakta, xüsusilə də 25-ci maddənin tələblərinə uyğunlaşdırmalıdır.**

Milli azlıqların hüquqları

44. Erməni azlığının üzvlərinin hədə-qorxu və ayrı-seçkiliyə məruz qalması, erməni əsilli azərbaycanlıların öz kimliklərini təqdim etməkdən çəkinməsi və erməni soyadı daşıyan əcnəbilərin milli mənsubiyyətləri səbəbindən ölkəyə daxil olmasına qadağanın qoyulması ilə bağlı verilən məlumatlar Komitəni narahat edir (2, 26 və 27-ci maddələr).

45. İştirakçı Dövlət erməni azlığının nümayəndələrinə qarşı təzyiq və ayrı-seçkiliyin qarşısının alınması və erməni soyadı daşıyan əcnəbilərin ölkəyə girişinin qanunsuz şəkildə və ayrı-seçkiliyə əsaslanan səbəblərdən məhdudlaşdırılmaması istiqamətində bütün zəruri tədbirləri həyata keçirməlidir.

D. Yayılma və tətbiq

46. İştirakçı Dövlət Paktda nəzərdə tutulan hüquqlar barədə maarifləndirmə aparmaq üçün Paktı, onun iki Fakültativ Protokolunu, öz dövrü məruzəsini, Komitənin qeyd etdiyi məsələlərə verdiyi yazılı cavabı və bu yekun müşahidələri ölkədə fəaliyyət göstərən məhkəmə və qanunvericilik orqanları, inzibati orqanlar, vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları, QHT-lər və ictimaiyyət arasında geniş şəkildə yaymalıdır. İştirakçı Dövlət məruzənin və bu yekun müşahidələrin iştirakçı Dövlətin rəsmi dövlət dilinə tərcümə olunmasını təmin etməlidir.

47. Komitənin prosedur qaydalarına daxil olan 71-ci qaydanın 5-ci bəndinə uyğun olaraq, iştirakçı Dövlətdən tələb olunur ki, bu yekun qey müşahidələrin qəbulundan sonra bir il ərzində Komitənin 19 (işgəncə və pis rəftar), 29 (vəkillərin müstəqilliyi və təhlükəsizliyi) və 37-ci (fikir və söz azadlığı) maddələrində qeyd olunan tövsiyələrin icrasına dair məlumatları təqdim etsin.

48. Komitə iştirakçı Dövlətdən növbəti dövrü məruzəsini 4 noyabr 2020-ci il tarixinə qədər təqdim etməyi və həmin məruzədə hazırkı yekun müşahidələrdə nəzərdə tutulan tövsiyələrin və Paktın tələblərinin icrasına dair məlumatları ayrıca əks etdirməyi tələb edir. Komitə, həmçinin iştirakçı Dövlətdən hesabatı hazırlayarkən ölkədə fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatları ilə geniş məsləhətləşmə aparmağı tələb edir. Baş Assambleyanın 68/268 qətnaməsinə uyğun olaraq məruzə üçün söz sayı limiti 21,200-dür. Bundan əlavə, Komitə iştirakçı Dövləti 4 noyabr 2017-ci il tarixinə qədər məruzələrin verilməsi üzrə sadələşdirilmiş prosedurdan istifadəyə razılıq verməyə çağırır. Bu prosedur dövrü məruzə təqdim edilməzdən əvvəl iştirakçı Dövlətin cavablandırılmalı olduğu müvafiq məsələlərin siyahısını əks etdirir. İştirakçı Dövlətin bu siyahıdakı suallara cavabı Paktın 40-cı maddəsi üzrə təqdim edilməli olan beşinci dövrü məruzəni formalaşdıracaq.

**İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının
ləğv edilməsi haqqında Beynəlxalq
Konvensiyanın İrqi ayrı-seçkiliyin ləğv
edilməsi üzrə Komitəsinin Azərbaycan
Respublikasının birgə 7-9-cu dövrü
məruzələrinə dair Yekun Müşahidələri**

**“İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında”
Beynəlxalq Konvensiya**

Paylanma : Ümumi
10 iyun 2016-cı il

Əsli : İngilis dili
Qeyri-rəsmi tərcümə

İrqi ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə

Azərbaycan Respublikasının birgə 7-9-cu dövrü məruzələrinə dair yekun müşahidələri*

1. Komitə 3-4 may 2016-cı il tarixlərində keçirilən 2434 və 2435-ci iclaslarda (bax: CERD/C/SR.2434 və 2435) Azərbaycan Respublikasının bir sənəd kimi təqdim etdiyi 7-9-cu dövrü məruzələri (CERD/C/AZE/7-9) nəzərdən keçirdi. Komitə 12 may 2016-cı il tarixində keçirilən 2445-ci iclasda hazırkı yekun müşahidələri qəbul etdi.

A. Giriş

2. Komitə iştirakçı Dövlətin əvvəlki yekun müşahidələrdə qaldırılan məsələlərə cavablarının əks olunduğu 7-9-cu dövrü məruzələrin təqdim olunmasını yüksək qiymətləndirir. Komitə məruzələrin müntəzəm qaydada təqdim edilməsini təqdir edir və iştirakçı Dövlətin yüksək səviyyəli nümayəndə heyəti ilə açıq və konstruktiv dialoqu müsbət qarşılayır. Komitə, eyni zamanda, iştirakçı Dövlətin Konvensiyanı tam şəkildə yerinə yetirməyə hazır olması barədə nümayəndə heyətinin əminliyini yüksək qiymətləndirir.

B. Konvensiyanın yerinə yetirilməsinə əngəl törədən amillər və çətinliklər

3. Komitə Dağlıq Qarabağ bölgəsində uzun müddətdir davam edən münaqişənin Konvensiyada nəzərdə tutulan hüquqlardan istifadəyə mane olduğunu qeyd edir. Komitə iştirakçı Dövləti münaqişənin sülh yolu ilə həllinə nail olmaq üçün bütün lazımı səyləri göstərməyə çağırır.

* Komitənin 89-cu sessiyasında (25 aprel-13 may 2016-cı il) qəbul edilmişdir.

C. Müsbət aspektlər

4. Komitə məruzə dövründə iştirakçı Dövlətin qanunvericilik sahəsində həyata keçirdiyi tədbirləri, institusional tədbirləri, xüsusilə də aşağıda qeyd olunanları yüksək qiymətləndirir:

- (a) İştirakçı Dövlətin Konvensiyaya qoşulmasının 20-ci ildönümünü qeyd etmək üçün 2016-cı ildə həyata keçirilən fəaliyyət;
- (b) “Vətəndaşların müraciətləri haqqında” Qanunun qəbul olunması;
- (c) 2004-cü ilin Dövlət Proqramının və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitini əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdıran digər tədbirlərin icrası;
- (d) İnsan alverinə qarşı mübarizə istiqamətində ardıcıl planların həyata keçirilməsi;
- (e) Multikulturalizmi təşviq etmək məqsədi daşıyan təşəbbüslərin reallaşdırılması, o cümlədən 2014-cü ildə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması və 2016-cı ilin “Multikulturalizm ili” elan olunması;
- (f) İki ildən bir keçirilən mədəniyyətlərarası dialoq forumu və 25-27 aprel 2016-cı il tarixlərində keçirilən BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumu kimi beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi.

D. Problemlər və tövsiyələr

İrqi ayrı-seçkilik anlayışının tərif

5. Konvensiyanın iştirakçı Dövlətin yerli qanunvericiliyinin bir hissəsini formalaşdırmasına baxmayaraq, yalnız Cinayət Məcəlləsinin ayrı-seçkiliyə dair 109-cu və vətəndaşların bərabərlik hüququnun pozulmasına dair 154-cü maddələrinin məhdudlaşdırıcı müddəalarında nəzərdə tutulan irqi ayrı-seçkilik hallarının açıq şəkildə qadağan olunması və yalnız bu ayrı-seçkilik hallarına görə cəzanın nəzərdə tutulması Komitəni narahat edir (1-ci maddə).

6. Komitə iştirakçı Dövlətdən öz inzibati qanunvericiliyində, Mülki və Cinayət Məcəllələrində “irqi ayrı-seçkilik” anlayışının Konvensiyanın 1-ci maddəsinə uyğun gələn tərifini müəyyənləşdirməyi və birbaşa, yaxud dolay şəkildə təzahür etməsindən asılı olmayaraq, irqi ayrı-seçkiliklə bağlı bütün halları qadağan etməyi və bu hallara görə cəza nəzərdə tutmağı tələb edir.

Xüsusi tədbirlər

7. Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin irq, milli mənsubiyyət və ya dil kimi amillərlə bağlı güzəştlər və ya imtiyazların qadağan olunmasını nəzərdə tutan 4-cü bəndinin şərhinə əsaslanmaqla Komitə iştirakçı Dövlətdə bütün hallarda xüsusi tədbirlərin icrasına icazə verilməməsi ilə bağlı narahatlığını ifadə edir (1, 2 və 4-cü maddələr).

8. Komitə iştirakçı Dövlətə sosial imkanları məhdud olan azlıq qruplarının və şəxslərin vəziyyətinin adekvat şəkildə yaxşılaşdırılması məqsədilə xüsusi tədbirlərin icrasına şərait yaratmaq üçün Konvensiyanın 1-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq öz qanunvericiliyinə düzəliş etməyi tövsiyə edir. Bununla əlaqədar, Komitə Konvensiyada nəzərdə tutulan xüsusi tədbirlərin mənası və əhatə dairəsi üzrə 32 sayılı ümumi tövsiyəsini (2009-cu il) iştirakçı Dövlətin nəzərinə çatdırır.

Vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları

9. Komitə İştirakçı Dövlətin məruzəsinin onun 7-ci bəndində qeyd olunduğu kimi vətəndaş cəmiyyəti müəssisələri ilə birlikdə hazırlandığını və iştirakçı Dövlətdə “milli azlıqlarla əlaqədar” 40-dan çox qeyri-hökumət təşkilatının (bax: CERD/C/AZE/7-9; 163-cü bənd) qeydiyyatdan keçdiyini nəzərə alsa da, bu təşkilatlardan heç bir nümayəndənin Komitə ilə dialoqda iştirak etməməsinə görə təəssüf hissi keçirir (2-ci maddə).

10. Komitə iştirakçı Dövlətə vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarının, xüsusilə də milli azlıqlar, mühacirlər, qaçqınlar və sığınacaq axtaranların hüquqlarının müdafiəsi və tanınmasını həyata keçirən təşkilatların Konvensiyanın yerinə yetirilməsi ilə bağlı hərtərəfli monitorinq aparmasına imkan yaratmağı və bu sahədə onların fəal iştirakını təşviq etməyi tövsiyə edir.

4-cü maddə

11. İştirakçı Dövlətin qanunvericiliyinin, xüsusilə də Cinayət Məcəlləsinin 111 və 283-cü maddələrinin, “Siyasi partiyalar haqqında” Qanunun, “Həmkarlar ittifaqları haqqında” Qanunun və “Qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında” Qanunun müddələrinin Konvensiyanın 4-cü maddəsinin tələbləri ilə uyğunluq təşkil etməməsi Komitəni narahat edir (4-cü maddə).

12. Komitə Konvensiyanın 4-cü maddəsinin tətbiqinə dair 7 sayılı (1985-ci il), 1-ci maddəsinin 1 və 4-cü bəndlərinin şərh və tətbiqinə dair 8 sayılı (1990-cı il) və 4-cü maddəsinə dair 15 sayılı (1993-cü il) ümumi tövsiyəni nəzərə alaraq iştirakçı Dövləti təzahür forması və gizli, yaxud açıq şəkildə həyata keçirilməsindən asılı olmayaraq irqi

üstünlüyə əsaslanan ideyaların yayılmasını, irqçi fəaliyyətə yardım göstərilməsini, irqi ayrı-seçkiliyi təşviq edən işləri, irqi ayrı-seçkiliyə təhrik edən təşkilat və fəaliyyətlərdə iştirakı və irqi nifrət doğuran prosesləri qadağan etməklə və cəzalandırmaqla müvafiq hüquqi müddəaları 4-cü maddənin tələbləri ilə uyğunlaşdırmağa çağırır. Bundan əlavə, Komitə iştirakçı Dövləti irqi ayrı-seçkiliyin yayılması və təşviqini cəzalandırılmalı olan cinayət əməli kimi qiymətləndirməyə və situasiyanın nəzərə alınması ilə əlaqədar cinayət sanksiyalarını və ya digər sanksiyaları müəyyənləşdirməyə çağırır. Bununla əlaqədar, Komitə irqi nifrət motivli çıxışa qarşı mübarizəyə dair 35 saylı (2015-ci il) ümumi tövsiyəni iştirakçı Dövlətin diqqətinə çatdırır.

Nifrət zəminində cinayətlər haqqında qanunun qüvvəyə minməsi

13. Cinayət Məcəlləsinin nifrət və düşmənçiliyin salınmasına dair 283-cü maddəsinin müddələrinin rəsmi mövqelərdən fərqli fikirlər səsləndirən, o cümlədən Dağlıq Qarabağ münaqişəsi barədə fərqli mövqe bildirən, yaxud milli azlıqların nümayəndələrinin vəziyyəti barədə danışan şəxsləri həbs etmək üçün sui-istifadə olunması Komitəni narahat edir. Komitə nümayəndə heyətinin bu cür şəxslərdən ikisinin əfv edildiyi ilə bağlı verdiyi məlumatı nəzərə alır. Komitə, həmçinin eyni maddənin “milli ləyaqətin alçaldılması”na görə cəza nəzərdə tutan müddələrinin qanunsuz şərh edilə bilməsi ilə bağlı narahatlığını ifadə edir (4 və 5-ci maddələr).

14. Komitə iştirakçı Dövlətə irqçi çıxışlara qarşı monitorinq və mübarizənin aparılması üçün nəzərdə tutulan tədbirlərin ədalətsizlik və ya ictimai narazılıqla bağlı etiraz edən şəxsləri susdurmaq üçün bəhanə kimi istifadə olunmamasını təmin etməyi tövsiyə edir. Komitə, eyni zamanda, iştirakçı Dövlətə hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşları və məhkəmə işçilərinə Konvensiya üzrə irqi nifrət motivli çıxışın və irqi nifrətin stimullaşdırılmasının məzmununa dair təlimlər keçməyi tövsiyə edir. Bununla əlaqədar, Komitə 35 saylı ümumi tövsiyəsini nəzərə çatdırır: “Tarixi faktlar haqqında söz azadlığı məhdudlaşdırılmamalı və bununla bağlı cəza nəzərdə tutulmamalıdır... Nifrət, ikrah, zorakılıq və ya ayrı-seçkiliyi təşviq etmədən akademik müzakirələr, siyasi fəaliyyət və bənzər fəaliyyət zamanı bildirilən fikirlər mübahisəli məzmunu malik olub-olmamasından asılı olmayaraq, söz azadlığından qanuni istifadə kimi qiymətləndirilməlidir”. Eyni zamanda, şəxslərin və qrupların insan hüquqlarını qorumaq, yaxud müdafiə etmək məqsədi daşıyan çıxışlarla bağlı cinayət sanksiyası və ya digər sanksiyalar tətbiq olunmamalıdır.

15. İştirakçı Dövlətin ermənini qətlə yetirdiyinə görə həbs olunmuş vətəndaşını ölkədə milli qəhrəman kimi qarşılamaqla və ölkəyə gətirildikdən sonra əfv edərək azadlığa buraxmaqla irqi nifrətə və nifrət zəminində

törədilən cinayətlərə göz yumması və qurbanlara dəymiş ziyanı ödəməkdən imtina etməsi Komitəni narahat edir (4-6-cı maddələr).

16. Komitə iştirakçı Dövləti 17247/13 sayılı məhkəmə iddiası (Hayk Makuçyan və Samvel Minasyan Azərbaycana və Macarıstana qarşı) ilə bağlı olaraq Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi ilə tam şəkildə əməkdaşlıq etməyə çağırır.

Yerli hüquq sistemində Konvensiyanın statusu

17. İrqi ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə haqqında yerli qanunvericilikdə və iştirakçı Dövlətin Konvensiya barədə maarifləndirmə aparmaq məqsədilə həyata keçirdiyi fəaliyyətdə çatışmazlıqların olmasına baxmayaraq, məruzə dövründə iştirakçı Dövlətin birinci instansiya və apelyasiya məhkəmələrinin Konvensiyanın müddəalarına istinad etməməsi Komitəni çox narahat edir (2 və 5-ci maddələr).

18. Komitə iştirakçı Dövləti məhkəmə sistemində və ictimaiyyətdə Konvensiya barədə və Konstitusiyaya əsasən Konvensiyanın məhkəmələr tərəfindən birbaşa tətbiq edilə bilməsi faktı ilə bağlı maarifləndirmə aparmaq üçün səylərini gücləndirməyə çağırır. Komitə, eyni zamanda, iştirakçı Dövlətə Konstitusiyayı, Konvensiyanı və digər əsas beynəlxalq sənədləri təhvil və ləzgi dilləri də daxil olmaqla milli azlıqların dillərinə tərcümə etməyi tövsiyə edir. Komitə iştirakçı Dövləti növbəti məruzəsində Konvensiyanın yerli məhkəmələr tərəfindən tətbiqinə dair məlumat verməyə çağırır.

İrqi ayrı-seçkiliklə bağlı şikayətlər

19. İştirakçı Dövlətin irqi ayrı-seçkiliklə bağlı olduqca az şikayətin verilməsinin səbəbini müəyyən etmək üçün Komitənin tövsiyəsinə uyğun şəkildə tədbirlər görməməsi Komitəni narahat edir.

Komitə məruzə dövründə irqi ayrı-seçkiliklə bağlı demək olar ki, heç bir məhkəmə işinin açılmaması və Ombudsmana irqi ayrı-seçkilik barədə şikayətin verilməməsi ilə bağlı narahatlığını ifadə edir (2 və 6-cı maddələr).

20. Komitə heç bir ölkənin irqi ayrı-seçkilikdən yaxa qurtarmadığını bir daha nəzərə çatdırır və iştirakçı Dövləti irqi ayrı-seçkiliklə bağlı şikayətlərin sayının çox az olmasının səbəblərini müəyyənləşdirməyə çağırır. Komitə iştirakçı Dövlətə əhali arasında irqi ayrı-seçkiliyin qadağan olunan müxtəlif formaları və şikayətlərini ünvanlaya biləcəkləri şəxslər barədə məlumatlılığı artırmağı tövsiyə edir. Bundan əlavə, Komitə iştirakçı Dövlətə etnik qruplar arasında mövcud olan əlaqələr, irqi ayrı-seçkilik və stereotiplər barədə məlumat toplamaq üçün sorğu aparmağı və əldə etdiyi nəticələrdən irqi ayrı-seçkiliyin qurbanlarının hüquqi müdafiəsinin səmərəliliyini və onların öz hüquqlarından nə dərəcədə xəbərdar olduqlarını qiymətləndirmək üçün istifadə etməyi

tövsiyə edir. Komitə iştirakçı Dövlətdən növbəti məruzəsində irqi ayrı-seçkilik halları ilə bağlı irəli sürülən şikayətlər və həyata keçirilən cəza tədbirləri, mülki və ya inzibati tədbirlər barədə məlumat verməyi tələb edir.

İrqi ayrı-seçkiliyə məruz qalan qrupların hüquqlarının qanunla müdafiəsi

21. Azlıqların nümayəndələrinin irqinə, dərisinin rənginə, milli və ya etnik mənşəyinə görə ayrı-seçkiliyə məruz qalmasının qarşısını almaq məqsədilə Konvensiya və iştirakçı Dövlətin Konstitusiyasının müddələrinin icrasına imkan yaradan qanunvericiliyin olmaması Komitəni narahat edir (1, 2 və 5-ci maddələr).

22. **Komitə iştirakçı Dövlətə Konvensiyada nəzərdə tutulan qrupların heç bir ayrı-seçkiliyə məruz qalmadan hüquq və azadlıqlardan istifadə etməsinə şərait yaratmaq, bu hüquqların müdafiəsi üzrə vasitələri təmin etmək və fəaliyyətin gedişatına nəzarət etmək məqsədilə qanunun qəbul olunması prosesini sürətləndirməyi tövsiyə edir. Komitə iştirakçı Dövlətə hüquq və azadlıqların ayrı-seçkiliyə yol verilmədən həyata keçirilməsindən bəhs edən Konvensiyanın 5-ci maddəsi üzrə 20 saylı (1996-cı il) ümumi tövsiyəyə nəzər salmağı bildirir.**

Milli azlıqların nümayəndələrinin vəziyyəti haqqında məlumat

23. İştirakçı Dövlətin etnik tərkibi ilə bağlı mövcud olan fərqli məlumatlarda uyğunsuzluqların olması və ayrı-seçkiliyə məruz qalmamaq üçün bəzi azlıqların nümayəndələrinin öz kimliklərini gizlətdiyi barədə verilən məlumatlar Komitəni narahat edir. Bundan əlavə, Komitə iştirakçı Dövlətin etnik mənsubiyyət barədə məlumat toplamaması səbəbindən müxtəlif milli azlıqlara mənsub olan şəxslərin iqtisadi və sosial hüquqlardan istifadəsi barədə məlumatların olmamasına görə təəssüf edir (5-ci maddə).

24. **Komitə müxtəlif etnik qrupların nümayəndələrinin hüquqlardan nə dərəcədə bərabər şəkildə faydalanmasını müəyyənləşdirmək üçün etnik mənsubiyyət üzrə təsnif edilən statistik məlumatlar hazırlamağın tələb olunduğunu iştirakçı Dövlətin nəzərinə çatdırır və buna görə də iştirakçı Dövlətə məşğulluq, təhsil, mənzil şəraiti, səhiyyə və yaşayış səviyyəsi kimi sahələrdə baş verə biləcək bərabərsizlik və ayrı-seçkilik hallarını müəyyənləşdirmək və onların miqyasını qiymətləndirmək üçün milli azlıqların öz müqəddəratını təyin etməsinə əsaslanmaqla məlumat toplamağı və bu azlıqların vəziyyətinə görə təsnif edilmiş göstəricilər hazırlamağı tövsiyə edir. Bu baxımdan, Komitə Konvensiyanın 1-ci maddəsi ilə bağlı 24 saylı (1999-cu il) ümumi tövsiyəni və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının məlumatlara insan hüquqlarına əsaslanan yanaşmadan bəhs edən və Komissarlığın məlumatların toplanması üzrə metod və yanaşmalarını**

ətraflı şəkildə əks etdirən direktiv qeydini iştirakçı Dövlətin nəzərinə çatdırır.

Dialog və məsləhətləşmə mexanizmləri

25. Komitə siyasi orqanlarda milli azlıqların layiqincə təmsil olunmaması halını aradan qaldırmaq istiqamətində mövcud məsləhətçi orqanların səmərəli fəaliyyət göstərməməsi barədə narahatlığını ifadə edir. Komitə, eyni zamanda, Ombudsman Aparatının müəyyən milli azlıqlarla müntəzəm qaydada görüşlər keçirməsinə baxmayaraq, iştirakçı Dövlətin ərazisində yaşayan etnik ermənilərin nümayəndələri ilə bu cür görüşlərin keçirilməməsi ilə bağlı narahatlığını bildirir (5-ci maddə).

26. Komitə iştirakçı Dövləti milli azlıqlarla əlaqədar məsələlərlə bağlı müzakirələrdə bu azlıqların fikir və problemlərinin nəzərə alınmasını təmin etmək üçün səmərəli dialog və məsləhətləşmə mexanizmləri yaratmağa çağırır. Komitə, həmçinin Ombudsmana heç bir ayrı-seçkilik etmədən bütün milli azlıqlarla maraqlanmağı tövsiyə edir. Bundan əlavə, Komitə iştirakçı Dövləti Ombudsmanın qeyri-dövlət subyektləri tərəfindən hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı məsələlərə baxa bilməsi üçün onun səlahiyyətini genişləndirməyə çağırır.

Siyasətçilərin təhrikçi çıxışları

27. Komitə siyasətçilərin xüsusən Dağlıq Qarabağ münaqişəsi barədə danışıqdan davamlı şəkildə təhrikçi çıxışlar etməsi və bu cür çıxışlara görə cəzanın nəzərdə tutulmaması, həmçinin bu çıxışların iştirakçı Dövlətin ərazisində yaşayan etnik ermənilər barədə ictimai fikirlərinə mənfi təsir göstərməsi ilə bağlı narahatlığını bildirir (4, 5 və 7-ci maddələr).

28. Komitə iştirakçı Dövlətə siyasətçilərin milli azlıqlara qarşı irqi nifrət oyadan bəyanatlarını pisləməyi, onlar barədə araşdırma aparmağı və cavabdeh şəxsləri məsuliyyətə cəlb etməyi tövsiyə edir. Bundan əlavə, Komitə iştirakçı Dövləti tolerantlığı artırmaq və milli azlıqlara qarşı mövcud olan stereotiplər və qərəzli yanaşmanı aradan qaldırmaq üçün səylərini gücləndirməyə çağırır.

Afrika mənşəli şəxslər

29. Komitə Afrika mənşəli mühacirlər, sığınacaq axtaran şəxslər, tələbələr və futbolçuların sayı və vəziyyəti barədə, həmçinin hüquq mühafizə orqanları və sərhədlər də daxil olmaqla ölkədə afrofobiyanın qarşısının alınması üçün görülən tədbirlər barədə məlumatın qeyd edilmədiyinə görə təəssüflənir. Komitə afrikalılara və Afrika mənşəli şəxslərə vizanın verilməsi üzrə tələblərin konkret olmaması və bu səbəbdən də immiqrasiyanın gecikməsi ilə nəticələnməsinə görə narahatlığını ifadə edir.

30. Komitə iştirakçı Dövlətə öz ərazisində Afrika mənşəli şəxslərdən ibarət icmaların sayı və vəziyyəti barədə məlumat toplamağı tövsiyə edir. Bundan əlavə, Komitə Baş Assambleyanın 68/237 sayılı qətnaməsində 2015-2024-cü illər arasındakı dövrün “Afrika mənşəli insanların beynəlxalq onilliyi” elan edilməsini və Assambleyanın Onilliyin icrası üzrə fəaliyyət proqramına dair 69/16 sayılı qətnaməsini nəzərə çatdıraraq iştirakçı Dövlətə tədbir və siyasətlərdən ibarət əlverişli proqram hazırlamağı və onu həyata keçirməyi tövsiyə edir. Komitə iştirakçı Dövlətdən Afrika mənşəli şəxslərə qarşı irqi ayrı-seçkiliyə dair 34 sayılı (2011-ci il) ümumi tövsiyəni nəzərə alaraq növbəti dövrü məruzəsində bu çərçivədə qəbul olunmuş konkret tədbirlər barədə ayrıca məlumat verməyi tövsiyə edir.

Şəxsiyyəti təsdiqləyən sənədlər və vətəndaşlığın olmaması

31. Şəxsiyyəti təsdiqləyən sənədlərin olmaması xidmət, hüquq və imtiyazlardan istifadəni məhdudlaşdırdığına və bu sənədləri olmayan şəxslərin vətəndaşlığı olmayan şəxsə çevrilməsinə səbəb olduğuna görə Komitə iştirakçı Dövlətin uşağa doğum haqqında şəhadətnaməni verməzdən əvvəl valideynlərindən yaşayış yerinin qeydiyyat sənədlərini təqdim etməyi tələb etməsi barədə narahatlığını ifadə edir. Eyni zamanda, vətəndaşlığın olmaması halının müəyyənləşdirilməsinə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə şəxsiyyəti təsdiqləyən sənədlərin verilməsinə dair qaydaların olmaması Komitəni narahat edir (1 və 5-ci maddələr).

32. Komitə iştirakçı Dövlətə ərazisində valideynlərinin hüquqi statusundan, yaxud yaşayış yerinin qeydiyyat sənədlərini təqdim etmək imkanından asılı olmayaraq doğulan bütün uşaqlara doğum haqqında şəhadətnamənin verilməsini təmin etmək üçün qanunvericiliyə və normativ bazaya müvafiq düzəlişlər etməyi tövsiyə edir. Bundan əlavə, Komitə iştirakçı Dövlətə vətəndaşlığı olmayan şəxsləri müəyyənləşdirmək üçün səyləri gücləndirməyi və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin qeydiyyatı alınması, onlarla bağlı sənədləşmənin aparılması və vətəndaşlığın verilməsi qaydalarını əks etdirən qanunvericilik bazası qəbul etməyi tövsiyə edir.

Əməkçi miqrantlar

33. Komitə işəgötürənlər tərəfindən pasportların müsadirəsinin qadağan edilməsi kimi hüquq müdafiə vasitələrinin praktikada tətbiq olunmasını nəzərə alsa da, iş icazəsinin əməkçi miqrantları işəgötürənlərdən asılı vəziyyətə salması səbəbindən onların sui-istifadə və istismar hallarına məruzə qalması Komitəni narahat edir. Komitə, həmçinin qanuni müddəaların məktəbdə qeydiyyatı alınan uşaqların öz ailələri ilə birlikdə ölkədən çıxarılmasına icazə verməsi barədə narahatlığını ifadə edir (5-ci maddə).

34. **Komitə iştirakçı Dövlətə əməkçi miqrantları işəgötürənlərdən asılı vəziyyətə salan iş icazəsini yaşayış icazəsi, yaxud əməkçi miqrantların işəgötürənlər tərəfindən istismarını azaldan digər bir sistemlə əvəz etməyi tövsiyə edir. Komitə, eyni zamanda, iştirakçı Dövləti məktəbə gedən uşaqları olan ailələrin il ərzində ölkədən çıxarılmamasını təmin etməyə çağırır.**

Hüquq müdafiəçiləri və jurnalistlər

35. **Komitə Konvensiyada nəzərdə tutulan hüquqlar da daxil olmaqla insan hüquqlarının müdafiəsində hüquq müdafiəçiləri və jurnalistlərin zəruri rol oynadığını nəzərə alaraq, iştirakçı Dövlətdə onların hədə-qorxu ilə üzləşməsi və həbs edilməsi barədə narahatlığını bildirir. Komitə, həmçinin 2016-cı ildə bir neçə hüquq müdafiəçisinin və jurnalistin əfv edildiyini və azadlığa buraxıldığını nəzərə alır (2 və 5-ci maddələr).**

36. **Komitə iştirakçı Dövləti hüquq müdafiəçilərini və jurnalistləri hədə-qorxu və təzyiqlərdən, həmçinin onların fəaliyyətinə əngəl törədən digər hallardan qorumağa və öz peşə fəaliyyətini icra etdiyinə görə hələ də həbsdə olan şəxsləri azadlığa buraxmağa çağırır.**

E. Digər tövsiyələr

Durban Bəyannaməsi və Fəaliyyət Proqramının yerinə yetirilməsi

37. **Durban Bəyannaməsi və Fəaliyyət Proqramının yerinə yetirilməsinə dair 33 sayılı (2009-cu il) ümumi tövsiyəni nəzərə çatdırmaqla Komitə iştirakçı Dövlətə öz yerli hüquq sistemində Konvensiyanı tətbiq edən zaman 2009-cu ilin aprel ayında Cenevrədə keçirilən Durban İcmal Konfransının yekun sənədini nəzərə alaraq İrqçilik, İrqi Ayrı-Seçkilik, Ksenofobiya və Əlaqəli Düzümsüzlüklərə qarşı Dünya Konfransının 2001-ci ilin sentyabr ayında qəbul edilmiş Durban Bəyannaməsi və Fəaliyyət Proqramını tətbiq etməyi tövsiyə edir. Komitə iştirakçı Dövlətdən növbəti dövrü məruzəsində Durban Bəyannaməsi və Fəaliyyət Proqramının ölkə səviyyəsində yerinə yetirilməsi üçün nəzərdə tutulan fəaliyyət planları və digər tədbirlər barədə ayrıca məlumat verməyi tələb edir.**

Vətəndaş cəmiyyəti ilə məsləhətləşmələr

38. **Komitə iştirakçı Dövlətə növbəti dövrü məruzəni hazırlayarkən və hazırkı yekun müşahidələri yerinə yetirərkən insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində fəaliyyət göstərən, xüsusilə də irqi ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə aparan vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları ilə məsləhətləşmələrə davam etməyi və dialoqu artırmağı tövsiyə edir.**

Konvensiyanın 8-ci maddəsinə düzəliş

39. **Komitə iştirakçı Dövlətə Konvensiyanın iştirakçı Dövlətlərinin on dördüncü iclası çərçivəsində 15 yanvar 1992-ci il tarixində Konvensiyanın 8-ci maddəsinin 6-cı bəndi ilə bağlı həyata keçirilən və Baş Assambleyanın 47/111 sayılı qətnaməsi ilə təsdiqlənən düzəlişi ratifikasiya etməyi tövsiyə edir.**

Ümumi baza sənədi

40. **Komitə iştirakçı Dövləti 2008-ci ildə tərtib olunmuş ümumi baza sənədini insan hüquqlarına dair beynəlxalq sazişlərə uyğunlaşdırılmış məruzənin verilməsi ilə bağlı təlimatlara, xüsusilə də 2006-cı ilin iyun ayında insan hüquqları üzrə müqavilə orqanlarının komitələrarası beçinci iclasında (HRI/GEN/2/Rev.6; 1-ci fəsil) qəbul olunan ümumi baza sənədinə dair təlimatlara müvafiq şəkildə yeniləməyə çağırır. Komitə Baş Assambleyanın 68/268 sayılı qətnaməsini nəzərə çatdıraraq iştirakçı Dövlətə bu cür sənədlərlə bağlı 42,400 söz sayı limitini aşmamağı tövsiyə edir.**

Hazırkı yekun müşahidələrin tətbiqi

41. **Konvensiyanın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndinə və prosedur qaydalarına daxil olan 65-ci qaydaya uyğun olaraq Komitə iştirakçı Dövlətdən hazırkı yekun müşahidələri qəbul etdikdən sonra bir il ərzində yuxarıdakı 32 və 34-cü bəndlərdə qeyd olunan tövsiyələrin icrasına dair məlumat verməyi tələb edir.**

Xüsusi əhəmiyyət kəsb edən bəndlər

42. **Komitə yuxarıdakı 6, 12, 24 və 26-cı bəndlərdə nəzərdə tutulan tövsiyələrin xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyini iştirakçı Dövlətin nəzərinə çatdıraraq ondan növbəti dövrü məruzəsində bu tövsiyələrin icrası üçün həyata keçirdiyi konkret tədbirlərə dair məlumat verməyi tələb edir.**

İnformasiyanın yayılması

43. **Komitə iştirakçı Dövlətə öz məruzələrini təqdim etdikdən sonra onların ictimaiyyət üçün əlçatan olmasını və Komitənin bu məruzələrlə bağlı yekun müddəalarını ölkənin rəsmi dövlət dilində və geniş istifadə olunan digər dillərdə dərc etməyi tövsiyə edir.**

Növbəti dövrü məruzənin hazırlanması

44. **Komitə iştirakçı Dövlətə Komitənin 71-ci sessiyası (CERD/C/2007/1) zamanı məruzənin verilməsinə dair qəbul edilmiş təlimatları nəzərə alaraq və hazırkı yekun qeydlərdə qaldırılan problemləri həll edərək 15 sentyabr 2019-cu il tarixinə qədər 10-12-ci məruzələrini vahid sənəd qismində təqdim etməyi tövsiyə edir.**

Komitə Bař Assambleyanın 68/268 saylı qətnaməsini nəzərə çatdıraraq iřtirakçı Dövlətə dövri məruzələri tərtib edərkən 21,200 söz sayı limitini ařmamağı tövsiyə edir.

